

POVJESTICE

August
Šenoa

Izdavač: KATARINA ZRINSKI d.o.o. Varaždin

Za izdavača: Mirjana Ptiček
Urednik: Vedran Martinez

Metodička obrada i rječnik: Renata Perković

ISBN 953-236-063-8

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 821.163.42-13(02.053.5)

ŠENOVA, August

Povjestice / August Šenoa ; <metodička
obrada Renata Perković>. - Varaždin :
"Katarina Zrinski", 2005.

ISBN 953-236-063-8

450826116

August Šenoa

POVJESTICE

 KATARINA ZRINSKI
d.o.o. VARAŽDIN

2005.

413.462

2005.

0

UVOD

Od davnina su pjesnici pisali stihove o podvizima narodnih junaka, ratovima ili nesvakidašnjim događajima. Spomenimo velikog grčkog pjesnika Homera koji je u tisućama stihova opjevao događaje i junake iz rata pod Trojom, kao i Odisejeva lutanja morima na povratku kući na rodnu Itaku. I veliki rimski pisac Vergilije piše epski spjev o Eneji, junaku koji je "voljom bogova", nakon pada Troje, trebao osnovati novu Troju, odnosno grad Rim.

I u višestoljetnoj povijesti hrvatske književnosti brojni su pjesnici govorili o osobama koje su pokušale, dobrim ili zlim djelima, promijeniti svijet ili bar sudbinu najbližih. Spomenimo Osmana, spjev dubrovačkog pisca Ivana Gundulića, koji prikazuje uspon i pad turskog sultana istog imena. Ili Juditu, djelo Marka Marulića, koje govori o neobično hrabroj udovici iz Betulije koja smrtnoj opasnosti izlaže vlatiti život da bi spasila rodni grad.

Stoga, nije čudno da je o povijesnim temama progovorio u brojnim romanima, ali i u epskim pjesmama, i najveći hrvatski pisac 19. stoljeća August Šenoa. Iako češkog porijekla, Šenoa je bio veliki hrvatski domoljub, smatrajući Hrvatsku jedinom domovinom, a u njezinoj povijesti i narodnim pričama pronalazio je mnogo primjera koji mogu služiti učenju životnih mudrosti i buđenju domoljublja.

O DJELU

Knjiga koju držiš u ruci, Povjestice Augusta Šenoa, izbor je njegovih najpoznatijih epsko - lirskih pjesama u kojima govori o stvarnim povijesnim osobama ili onima koje su oživljene u narodnim pričama i legendama te o povijesnim događajima usko povezanim s borbom hrvatskog naroda za samostalnost i slobodu. Povjestice sačinjava epsko (opširno) pripovijedanje o dramatičnim ili neobičnim događajima te lirski opisi vremena i prostora koji naglašavaju stanja i osobine likova koje pisac također pomno ocrtava.

Pišući ovo djelo u pjesničkoj formi, pisac je poštovao tradicionalne pjesničke vrijednosti metrike: broj slogova u stihu, ritam pjesme te vezanost stihova rimom. Njegovi stihovi građeni su većinom od osam (osmerac), devet (deveterac) ili rjeđe deset (deseterac) slogova što možemo potvrditi i na primjerima:

Pod vr-le-tnim Su-sjed-gra-dom (8)
ži-vi-o nam sta-rac mli-nar... (8)
Čuj ka-ko lju-ta u-rla bu-ra (9)
Sa Vra-tni-ka, sa br-da str-ma. (9)

Ritam stihova snažno je naglašen što pjesnik postiže izborom i poretkom riječi. Kako bi istaknuo ritam stiha, Šenoa je često koristio obrnut poredak riječi, osobito imenice i pridjeva (inverzija):

U grohot udri silnik ljut...
Taj Tahí nam je goso loš...
Sa Vratnika, sa brda strma...
Uzjarila se četa bijesna
K'o jezero sred kotla tijesna...

Osim naglašavanja ritma obrnutim poretkom riječi, pjesnik je ostvarivao i obveznu rimu, glasovno podudaranje na kraju stihova, koja je

ostvarivana paralelno (aabb...), obgrljeno (abba...) ili unakrsno (abab...). Stihovi nisu povezani u kraće cjeline ili strofe, pa možemo reći da su Šenoine povjestice astrofične.

Uz brojne zastarjelice (ili arhaizme), riječi koje više ne upotrebljavamo u književnom jeziku (ćutjeti, gvozd, rugavet, pramaljeće, zator, himba, čislo...) u njegovim pjesmama javljaju se i, za potrebe točnog broja slogova, rime i ritma, izmjenjeni i skraćeni oblici riječi (vaj, tuj, kam, urlaj, kin, trus, žiče, hud...).

Bogatstvu i slikovitosti Šeninog rječnika pridonose i brojni epiteti koje upotrebljava: žarke oči, krvav pogled, šumni ples, četa vrlo, srebrolik rijeke zmijski trag, svijetla sreća... Susreću se i mnogi metaforički izrazi: npr. Venecija - kraljica mora, hram slave, grob mnogih sloboda...

POSTOLAR I VRAG

(Po narodnoj pripovijetki)

Bio jednom postolar,
Pošten čovjek al' već star:
Mnogo djece mnogo treba
A u kući nema hljeba;
A djeca sve viču »kruha!«
Otkud kruha? Nužda 'e gluha.
Šije starac cijele noći,
Šije starac, već mu ruke
Slabe htjele iznemoći.
Ižuljene od zle muke;
Vikne: »Pomoz', ma i tko si!
Baš da vrag mi pomoć nosi.«

Tek si majstor riječi reče,
Iznenada kuc! na vrata.
Eto vraga: »Dobro veče!
Kakvo dobro od zanata?«
»Nije dobro«, nato stari,
»Slab užitak staro šilo,
A u kući loše stvari;
Bi l' pomoći, vraže, bilo?«
Vrag će nato: »Pomoć laka;
Svega blaga preko mjere,
Al, to znaš da ruka svaka
Drugu ruku opet pere:
Zato poslije sedam ljeta
Sa mnom ćeš put moga svijeta.«
Sila Boga lje ne moći,

postolar - onaj koji
izrađuje i popravlja
postole ili cipele,
obučar ili šuster

nužda 'e gluha -
potreba ne može
čuti objašnjenja,
opravdanja
muka - trud, fizičko
naprezanje u radu

užitak - uživanje,
zadovoljstvo
šilo - debela igla
oštrog vrha obično
usađena u dršku, alat
za bušenje rupa
blago - velika vrijed-
nost u novcu, zlatu
ili dragocjenostima
ruka svaka drugu
ruku opet pere -
usluga za uslugu

Glad ne pita tko ga hrani.
Na sve majstor moj privoli
I dušu si utamani;
Al' u kući — bijela kruha,
Žuta zlata, lijepa ruha.

utamaniti - uništiti

ruho - odjeća

Sinak Božji zakasnio,
Mnogo puta još' do neba;
Tu prenoćit putem treba,
Majstoru se navratio:
»De počinka, domaćino!«
Goso daje staro vino
I pečenu jarebicu
I mekanu posteljicu.
Bog osvanu prije zore,
Pa besjedi: »Oj majstore!
Na svemu ti hvala moja,
Pa mi reci do tri želje.
— Riječ istina bit će tvoja —
Bile male ili velje!«

počinak - odmor,
vrijeme za spavanje
goso - gospodar,
domaćin
besjediti - govoriti

velje - velike

»Hvala ti na tvojem daru;
Pa kad hoćeš da ti kažem,
Ove želje, gospodaru,
Pred mogućnost tvoju slažem:
Na tronošku tko mi pane,
Bez mene nek ne ustane;
U prozor tko mi zaluče,
Bez men' glave ne izvuče;
Tko u vrtu krušku takne,
Bez mene se ne odmakne!«
A Bog reče: »Čudni ljudi!
Al' što želiš, to ti budi.«

zalučiti - od lukati -
viriti, nagledati se,
zaviriti, zagledati se

Ide vrijeme, dođe rok:
Eto vraga skok na skok,
Kuc na vrata iznenada:
»Dobro večer, stari goso!
Već je hora, pusti pos'o,
Brže-bolje 'ajdmo sada!
Puna mjera, sedam ljeta,
Put mojega treba svijeta.«

A majstoru naopako!
»Čekaj, dokle večeramo;
Tko će gladan sad u pak'o?
Na tronošku sjedi tamo!«
Na tronošku vraže sio,
K'o prikovan da je cio.

»Gotovi smo, da idemo!«
Vrag da skoči, pa se trza,
Baca tamo, baca sjemo,
Bijesno škripi, lud se vrza,
K'o tamjanom da ga kadiš,
Ili svetom vodom hladiš,
Psiče, puše, kune, psuje,
Grize, plače, jadikuje:
Al' badava! — kako sio,
K'o prikovan da je cio.

»Oj, računi tebi pusti!
Sedam jošte dajem ljeta
Tvojoj duši ovog svijeta,
Al' me, goso, pusti, pusti!«
»Id', luđače, do nedraga!«
Majstor reče, vrag do vraga

rok - određeni dan,
vrijeme kad što treba
obaviti, izvršitigoso - gospodin u
značenju svoj čovjek,
nezavisan, netko i
neštohora - pogodno
vrijeme, pravi čas
puna mjera - prošio
je onoliko vremena
koliko je vrag obećao
postolaru pokloniti
naopako - krivo,
suprotno njegovoj
voljitronoška - niska
stoličica na tri noge
bez naslonatrzati se - praviti
kratke, nagle
pokrete
vrzati se - od vrzmati
se, motati se, praviti
pokrete, ali se i dalje
zadržavati na istom
mjestutamjan - smola
mirisnog drveta koja
širi prodoran miris
kada se pali
kadići - paljenjem
tamjana širiti kad,
ugodan miris
računi... pusti
- neizmjeni,
beskrajni

do nedraga - u pakao

Ide vrijeme, dođe rok,
Eto vraga skok na skok!
Kuc na prozor iznenada:
»Dobro več, stari goso!
Već je hora, pusti pos'o;
Brže-bolje 'ajdmo sada!
Puna mjera, sedam ljeta,
Put mojega treba svijeta.«

A majstoru naopako!
»Čekaj, dokle večeramo;
Tko će gladan sad u pak'o?
Pod prozorom čekaj tamo!«
U prozor ti vraže luče,
Svoje glave ne izvuče.

»Gotovi smo, da idemo!«
Vrag da skoči, pa se trza,
Baca tamo, baca sjemo,
Bijesno škripi, lud se vrza,
K'o tamjanom da ga kadiš
Ili svetom vođom hladiš.

Psiče, puše, kune, psuje,
Grize, plače, jadikuje:
Al' badava! — lud zaluče,
Svoje glave ne izvuče.

»Oj, računi tebi pusti!
Sedam jošte dajem ljeta
Tvojoi duši ovog svijeta,
Al' me, goso, pusti, pusti!«
»Id', luđače, do nedraga!
Al' kad dođeš, ne budali!
Kraj je onda svakoi šali.«
Majstor reče, vrag do vraga.

lukati se - viriti kroz
prozor, pogledavati

sjemo - od simo,
ovamo

piskati - proizvoditi
pisku, oštar zvuk,
vrisak
zalučiti - zaviriti

budaliti - nerazumno
postupati

Ide vrijeme, dođe rok,
Eto vraga skok na skok!
Kuc na vrata iznenada:
»Dobro več, stari goso!
Već je hora, pusti pos'o;
Brže-bolje 'ajdmo sada!
Puna mjera, sedam ljeta,
Put mojega treba svijeta.«

Lija majstor stiska oči:
»U lijep čas mi doš'o jesi!
Gle tam' krušku, deder skoči,
Pa krušaka se natresi
I kruške mi nosi simo
Da se putem osladimo.«

Skoči vraže, ludo zvijere;
Trese kruške do zla bijesa,
Dokle do tri pune mjere
Krušaka se ne natresa.
Luđak krušku uhvatio
Ko' da si ga prilijepio.

»Gotovi smo, da idemo!«
Vrag da skoči, pa se trza,
Trese tamo, trese sjemo,
Bijesno škripi, lud se vrza,
Ko' tamjanom da ga kadiš,
Ili svetom vodom hladiš;
Psiče, puše, kune, psuje,
Grize, plače, jadikuje:
Zalud! — krušku uhvatio,
K'o da si ga prilijepio.

lija (majstor) -
dosjetljiv, prefrigan
deder - čestica za
poticanje na neku
radnju
simo - ovamo

ludo zvijere -
nepromišljena,
nerazborita osoba

»Oj, računi tebi pusti!
Sedam jošte dajem ljeta
Tvojoj duši ovog svijeta,
Al' me, goso, pusti, pusti!«

»Ao, vraže, naopako!
Ako sam se zapisao
Da ću s tobom poč u pak'o,
Nisam svoje kruške dao.
Kraj je sada svakoj šali,
Ja ti rekoh, ne budali!«

Skoči majstor, skoče momci,
Redomice vratolomci,
Povadiše to remenje,
Đavolčetu leđa glade.
Đavo kuka, đavo stenje
I kroz suze i kroz jade
Đavo gosi to govori:
»Oj, pustoga vam remena!
Joj, nemojte! — Ta to gori,
Ni vrag nije od kamena;
Stoga za lijek leđa mojih,
A s žuljeva mojih hudih,
Jošte dva'est ljeta tvojih
Na ovome svijetu budi!«

»Kraj je sada svakoj šali,
Ja ti rekoh, ne budali!«

Pa sve više čeljad gipka
Zamahnula to remenje,
A sve više kao šipka
Vrag se trese, vraže stenje;
Pane remen, opet zviznu,

Vrag se vije, jecat briznu:
»Jao! jao! dosta! dosta!
Nek ti duša bude prosta.«

»Id' luđače, do nemila!«
Majstor reče, vrag do vraga;
Nikad njemu više traga.

Istina vam sve to bila:
Od majstora sam je sluš'o
Kad sam kod njeg' vina kuš'o.

(1863.)

vijati se - urlati,
urlikati, zavijati
briznuti - naglo
zaplakati

do nemila - vrlo
daleko, u pakao

naopako - suprotno
od onoga što se
trebalo dogoditi

vratolomci - vrlo
opasne i nasilne
osobe
đavo - vrag, demon

pust (remen) -
neobuzdan,
razuzdan

hud - ljut

čeljad - (ljudi)
ukućani
stenjati - ispuštati
prigušen glas

POSTOLAR I VRAG

Ova povjestica iznosi priču o postolaru koji u trenucima nevolje, jer mu mukotrpan rad donosi premalo dobiti kojom mora nahraniti brojna dječja usta, traži bilo čiju pomoć. U blizini se našao sam vrag koji "velikodušno" ponudi postolaru pomoć uz uvjet da nakon sedam godina pođe s njim u njegov svijet tj. pakao. Iako je na pogodbu pristao, postolar se nije pomirio s takvom sudbinom.

Zbog gostoprimstva koje je postolar pružio Božjem Sinu, On mu ispuni tri želje: tko sjedne na njegov tronožac, bez njegove se pomoći ne ustane; tko proviri glavom kroz postolarov prozor, više glavu ne može izvući, tko se dotakne njegove kruške, više se od nje ne može odlijepiti. Kad je prošlo sedam godina, dođe vrag, kako je najavio, da odvede postolara u pakao. Međutim, domišljati postolar zamoli vruga da sjedne dok on večera. Sjeo je vrag na tronožac, ali se od njega više ne može odvojiti. Nemoćan zamoli postolara za pomoć, a zauzvrat on će ga ostaviti na "ovom svijetu" još sedam godina. Prođe i narednih sedam godina, ali vrag nije okasnio. Čekajući postolara koji se, tobože, spremao s njim na put, proviri kroz prozor, ali više glavu ne može izvući. Ponudi postolaru još sedam godina, ako ga oslobodi. Postolar pristane. Kad se navršila i sljedećih sedam godina, vrag ponovo dođe, a postolar mu ponudi da si nabere krušaka za put. Lakomisleni vrag zalijepi se za krušku i u očaju ponovo zatraži postolarevu pomoć. Međutim, ovaj put postolar ne pristaje na novih sedam godina, već priznaje vrugu kako uopće nema namjeru otići s njim. Vrag u neprilici, osobito kad je osjetio na leđima i snagu postolarovih ukućana, oslobađa postolarevu dušu svih dugova, a potom, oslobođen, sam pohita u pakao.

LIKOVİ:

POSTOLAR: uporan, odlučan, dosjetljiv, neustrašiv, požrtvovan za svoju obitelj.

VRAG: drugom pomaže kako bi od toga sam imao najveću korist, pokvaren, naivan i lakomislen.

TEMA I IDEJA

Govoreći o postolarovom nadmudrivanju vruga, o čemu je prije Šenoa i narod pričao, čitatelju se želi skrenuti pažnja kako u životu često treba prihvaćati opasne izazove jer ponekad su oni jedini način opstanka ili napretka. Povjestica nam daje i odgovor kako se nositi sa životnim opasnostima, uz Božju pomoć, treba biti domišljat, neustrašiv i uporan.

KAMENI SVATOVI

(Narodna priča)

I

Pod vrletnim Susjedgradom
Živio vam starac mlinar,
Broji vreće pšeničnice,
Broji mlinar bijeli dinar;
Srce mu se razveseli,
Smiješeći se starac veli:
»Vreće, kese, zemlju, mlin,
Sve će dobit dragi sin.«

Pod vrletnim Susjedgradom
Živi s njime mlinarica,
S njime broji, s njim se znoji,
Baš je vrijedna gazdarica.
Kako bijelo ruho sklada,
Šapće kroz smijeh: »Snaho mlada!
Kada dođeš u naš mlin,
Bit ćeš gospa — goso sin!«

Ide vrijeme, majka radi,
Štedi, kupi, redi, gladi,
Niže, kupi, sve to više,
Čeka, čeka i uzdiše;
Perje čiha, kuću sprema,
Majka čeka, snahe nema.

vrletni - strm, pun
kamenih stijena
Susjedgrad - naselje
na sjeverozadnom
dijelu Medvednice
pšeničnica - brašno
nastalo mijevenjem
pšenice
kesa - manji predmet
od gibljiva materijala
koji služi da se čime
napuni (npr.
novcem...)

gazdarica -
gospodarica, vlasnica,
posjednica
ruho - odjeća,
haljine, roba
skladati - slagati
goso - gospodin u
značenju svoj čovjek,
nezavisan, imućan

nizati - redati,
stavljati jedno za
drugim
kupiti - sakupljati
čihati perje - odvajati
paperjasti dio perja
od rožnatog dijela

zboriti - govoriti
jad - briga, nesreća,
nevolja

samoživac - onaj koji
živi sam, nije u braku
s nekom osobom
malaksati - gubiti
snagu, polet,
posustajati

ćako - otac
čedo - dijete, sin ili
kći

sloviti - cijeniti,
uvažavati

djevica - neudana
djevojka
ščekivati - od
iščekivati, dugo i
nestrpljivo čekati
tužiti - tugovati,
patiti
udružiti se sa srcem
- spojiti, sastaviti
potrebu i ljubav
venuti - stariti, gubiti
svježinu, snagu

A jedinče, majčin sinče,
Ocu starcu pripomoć,
Radi tiho u svom mlínu,
Pa se muči dan i noć,
Malo zbori --- mnogo misli,
Valjda su ga jadi stisli.

Pa će jednom sinu majka
U pol plača, u pol smijeha:
»Sinko, život nije bajka,
Kad se ljubi nema grijeha;
Zakona je Božjeg krivac
Kad je mladić samoživac.
Gledaj, sinko, ja sam stara,
S posla otac već malakše;
Mlada gospa redi bolje,
Mlada leđa nose lakše,
Pa bi ćako rado gled'o
Od svog čeda milo čedo.
Lijep si, mlad si, imaš čime,
Svuda slovi naše ime;
Nema nigdje takvog mlina,
Nema nigdje takvog sina:
Sto srdaca željkuje te,
Sto djevica ščekuje te,
Dobre kuće, lica lijepa:
Pamet ti je, sinko, slijepa!
Što ti duša sama tuži!
Gaseć silom srca plamen?
Što se srcem ne udruži?
Sinko, sinko, ti si kamen!
Sinko, sinko moj, ne veni!
Sinko dragi — daj se ženi!«

»Majko!« klikne sinak mili,
O vrat majci ruke krili
U pol plača, u pol smijeha:
»Nemoj dalje da me koriš,
Da od toga, majko, zboriš!
Kad se ljubi, nema grijeha!
Nisam, majko, nisam kamen,
Srce mi je cigli plamen:
A pri poslu revne ruke
Zatomljuju srca muke.
Ljubim, majko, kunem ti se,
Više neg'li zlatna zvijezda
Ljubi neba vedre vise,
Neg'li ptice svoja gnijezda;
Od sveg toga ljubim više,
Sva mi duša ljubav diše.
Čuj me! — tamo lice kreni,
Pa se, majko, ne rumeni.
Šutio sam dugo --- dugo,
Sada zbori, moja tugo:

Bilo ljeto, mutna noć,
Meni bilo u grad poć.
Tiho: niti lišća šum
Mutí svijeta sveg počinak,
A tvoj, majo, dragi sinak
Gazi mirno gorski drum.
Kad najednom — na okretu,
Gdje se grada malo niže
Mala crkva k Bogu diže,
Kanda vidim sliku svetu.
Stanem — mutne tarem oči,
Tu s oblaka mjesec skoči:
I divotni sjaj razlijeva

kriliti ruke - širiti
ruke

koriti - upućivati
zamjerke, prijekore,
grđiti
zboriti - govoriti
cigli - samo, jedino
revne - marljive, koje
izvršavaju sve svoje
poslove
zatomljivati -
potiskivati, prigušivati

zboriti - govoriti

drum - cesta

propelo - raspelo,
križ s kipom Isusa
djeva - djevojka
zguriti se - poviti
leđa, pogrbiti se

zdvojno - očajno
drvo spasa - raspelo,
križ s Isusovim
kipom

silna - jaka, snažna

Duše s oca mog ne
snimi! - Ne uzmi
dušu moga oca!

čudomila - neobično
umiljata ili lijepa

milka - ono što budi
duboke osjećaje,
ljubav
zamet - početak
pritajivati - tajiti, ne
govoriti o tome

gnjevna - srdita,
jarosna
zabogarka - od
ubogarka,
prosjakinja, sirotinja
gotinja - bijeda,
neimaština, oskudica
bome - od bogme,
baš, zaista, vala

Do propela,
Gdje je bijela,
Lijepa, mlada klekla djeva.
Ja ni daha! — pa se zgurim,
Kao zmija kroz grm zurim.
Šutim. Slušam: ona plače,
Zdvojno drva spasa grli
Vapeć: »Bože neumrli!
Umire mi slijepi ćako;
Nisam silna ni bogata,
Ovaj mali krst od zlata,
Dobro mi je moje svako:
Oj, primi ga, Bože, primi!
Duše s oca mog ne snimi!«

Nijem k'o kamen tada stajah,
K'o da vidim kako s raja
Ruka Božja predstavila
Anđelića čudomila.
Smutila se moja pamet —
To je moga milka zamet.
Sve sam dosad pritajiv'o;
Al' sve noću, al' sve danju
Ovu sliku vidim živo:
Majko; ja ti ljubim — Janju!«
»Janju ljubiš, nesretniče!«
Gnjevna majka gnjevno viče:
»Janju ljubiš, prosjakinja,
Zabogarku, golotinju,
Bijednu curu slijepca Tome!
Ti jedinac doma stara,
Bogatoga sin mlinara?
Lijepo bome, dično bome!
Zato moje teške muke,
Da ih grabe lijene ruke,

Zato lijepa pogačica,
Da je lomi nitkovicica?
'Ajd u bijednu k njoj koljebu!
O crnom se gosti hljebu,
Odrpanku slatko ljubi
Pa majčino srce gubi!
Vij' joj vijenac ti od sirka,
Steri postelj od koprive,
Gusle slijepca nek su svirka,
Kukaj, krpaj da se žive!
Idi svijetom, pjevaj, gudi
Da ti darak dijele ljudi;
Al' se mlinu ugibaj,
Jerbo, jadni sine znaj:
Ubila me strijela mahom
Ak' mi Janja bude snahom!«
Al' iz mlina čuo sve to
Stari mlinar. Njega eto!
»Veži jezik! Ni da pisneš!
Gledaj, ženo, da otisneš!
Vidiš! Kakva oholija!
Siromah sam bio i ja;
Stanovasmo pod koljebom;
Hranismo se crnim hljebom;
Dobri Bog je dao svašta,
Uz bogatstvo siromaštva:
Časno radi, skromno jedi,
Pa ti pos'o zlata vrijedi;
Ženo, tebe bocka đavo!
To je, sinko, volja moja:
Janju ljubiš — pa je pravo,
Janja bit će žena tvoja.«

»Majko, majko, nemoj tako,
Crne kletve sije pak'o;

nitkovicica - ništarija,
loša i podla osoba
koljeba - od koliba,
priprosta drvena
nastamba
odrpanka - ona koja
je u prnjama,
krpama, krajnje loše
odjevena

vijenac - ukras za
glavu ispleten u
obliku kruga
sirak - vrsta biljke
sterati - prostirati
postelja - krevet
gusle - narodni
instrument s jednom
žicom od strune i
gudalom
darak - ono što se iz
milosrđa daje
prosjaku, milostinja
ugibati se
- izbjegavati,
uklanjati se
jerbo - jer
strijela - munja
kojom se ispražnjava
elektricitet groma
mahom - zamahom,
kretnjom
otisnuti - promijeniti
stajalište ili mišljenje
oholija
- uobraženost,
nadmenost, bahatost
časno - pošteno,
marljivo

kletva - psovka, riječi
izrečene da se na
koga baci veliko zlo

Da su tebi moje oči,
 Da ti srce tako skoči,
 Da ti uho glas joj sluša,
 Ne bude ti tvrda duša!
 Zaklinjem se, majko, Bogu,
 Pustit Janje ja ne mogu!«
 Stara šuti, gnjev svoj guta;
 Stara šuti, ode ljuta.

II.

Oj veselja! Šta je? Šta je?
 Po svem selu eto graje,
 Stare babe lakte boče,
 Razvaljuju čudom usta.
 Iz kućica ljudi skoče:
 »Ele čuda, čuda pusta!«
 Svati idu! »Čiji, kuma?«
 »Mlinarova mlada sina;
 Janju ženi! Roba fina!«
 »Je l' taj dečko siš'o s uma?
 Gavan vođi curče boso!
 To vam nije čisti pos'o.
 Ak' je lijepa ak' je vita,
 Nema Janja šupljeg boba,
 Vrag u torbi ima oba;
 Nije Janja bez kopita!«

Kuca zvonce na vrleti
 Kao kreljut nebesnika
 I na savez zove sveti
 Dvoje mladih blaženika;
 A po strmoj gorskoj stazi
 K crkvi zvonka družba gazi.

tvrda duša - bezosjećajna, duša bez milosti za druge
 zakleti se - dati svečano obećanje da govori istinu

graja - izmiješani glasovi i uzvici većeg broja ljudi
 bočiti lakte - prekidati posao stavljanjem ruku na bokove
 razvaljivati čudom usta - otvoriti usta od čuda, iznenađenja

sići s uma - poludjeti
 gavan - bogatun, onaj koji ima mnogo novca
 čisti poso - pošten, častan posao
 šupalj bob - ništavilo, bezvrijednost
 nije bez kopita - onaj koji se gura u unosan posao (brak), ostvaruje svoje ambicije

kreljut nebesnika - krilo Božje
 blaženik - onaj koji je ispunjen osjećajem sreće, prožet uzvišenim osjećajima
 zvonka - glasna, zvučna

Ne ide stara. Kod ognjišta
 Ogarak u vatru tiska;
 Šuteć sve od jada piska.
 Jadna Janja ne zna ništa;
 Da bi ona sve to znala,
 Ne bi sad pod vijencem stala.
 Stara svatom ručak redi,
 Tako mlinar zapovjedi,
 Stari mlinar ne zna šale —
 Plam i gnjev joj lica pale,
 Nadimlju se s bijesa prsi.
 Zove zvonce u hram sveti,
 Sad će svati doći k svrsi.
 Na prag kući stara leti,
 Gnjevnom rukom srce tisnu,
 Gnjevnim grlom ljuto vrisnu:
 »Ubila me strijela mahom ?
 Ak' mi Janja bude snahom! ?
 Kleta družbo, na toj stijeni
 Kamenom se okameni!«
 Zahujila olujina,
 Razvali se nebesina,
 Puče strijela
 Usred sela:
 Bijeli zidi lijepog mlina
 Crna sad su razvalina.
 Svati, otac, muž i žena
 Tvrđ su kamen do kamena,
 Stara svijetom kud vrluda,
 Kažu ljudi da je luda.

Projurilo mnogo ljeta
 Preko bijelog Božjeg svijeta,
 A zidine Susjedgrada
 Prah, pepeo već su sada.

ogarak - nagoreni komad drveta, načeta djelovanjem vatre
 piskati - ispuštati pisak, visok i oštar zvuk

plam - vrelina od snažnog uzbuđenja, ljutnje
 gnjev - žestoka srdžba, bijes, jarost
 hram sveti - crkva
 doći k svrsi - izvršiti obred, vjenčati se

kleta družba - svadbena povorka na koju starica izriče riječi kletve
 zahujiti - zvuk koji stvara snažan vjetar
 olujina - vrlo jak vjetar popraćen grmljavinom i kišom
 razvalina - ostaci neke građevine, zidine, ruševina
 vrludati - hodati bez cilja, tumarati

djever - onaj koji
djevojku vodi na
vjenčanje i predaje je
mladoženji
burna - olujna,
nemirna, uskovitlana

mukli - prigušen

zdvojan - očajan

Jošte stoje kamen-svati,
Lako ćeš ih prepoznati,
Mladu, mladog, kuma vitog
I djevera kamenitog.
Pa kad usred burne noći
Munja crni oblak sjeca,
Usred noći o ponoći
Neki mukli glas zajeca —
Zvonce li je što tu bije?
Nije, brate, zvonce, nije:
Uz rumeni neba plamen
Bijela žena plače, stenje,
Grli kamen, ljubi kamen,
Da sve dršće kruto stijenje;
Ruke joj se k nebu šire,
Burom zdvojni glas prodire
U pol plača, u pol smijeha:
»Kad se ljubi, nema grijeha.«
Pitaj narod pri toj gori:
»Šta će ona rosna stijena?«
Pa ti narod odgovori:
»To su svati od kamena.«

(1869.)

KAMENI SVATOVI

Radom i dobrim gospodarenjem mlinareva obitelj u Susjedgradu je bogata stvorila je čvrsti temelj na kojem njihov sin treba graditi vlastitu budućnost. U obilju svega nedostaje samo mlada snaha koju mlinarica i mlinar priželjkuju za svoga sina.

Slušajući svakodnevne primjedbe, želje roditelja za unučetom, pomoći u kući i slično, sin se odvaži priznati kako njegovo srce ispunjava divno čuvstvo prema Janji, kćeri slijepca Tome. To čuvstvo se javilo dok je rastužena djevojka svesrdno molila Boga da joj održi na životu bolesna oca. Čuvši tko je osvojio srce njezinog jedinca, mlinarica se rasrdi i ne prihvati Janju za snahu jer je sirotinja i prosiakinja. Međutim, stari mlinar, jasno se prisjećajući kako su i sami u početku bili siromasi, odobri sinov izbor i nastoji stišati ženin bijes. Srdžba i gnjev u mlinaričinu srcu nije se stišala.

Na dan vjenčanja Janje i mlinareva sina, cijeli je Susjedgrad u čudu, bogat mladić ženi siromašno djevojče. Mlinarica, kojoj muž zapovjedi kuhati ručak za svatove, čuvši zvuk crkvenog zvona koje poziva mladence pred oltar, izusti kletvu:

“Ubila me strijela mahom
Ak’ mi Janja bude snahom!
Kleta družbo, na toj stijeni,
Kamenom se okameni!”

U taj mah zapuše snažan vjetar, udari grom u zidine mlina, a svadbena povorka pretvori se u kamene stupove. Zidovi bijelog mlina sada su razvalina kamenja. Mlinarica, lutajući krajem, često grli i ljubi stupove.

Narod priča da kameni stupovi još uvijek svjedoče o tom strašnom događaju, a otada se i na izbor bračnog druga drugačije gleda: “Kad se ljubi nema grijeha!”

KUGINA KUĆA

(Narodna priča)

Nad pučinom zadrhtao mjesec,
 Iz oblaka diže sjetno čelo,
 Tužno gleda prema onoj strani
 Gdje do brijega drijema malo selo.
 Drijema selo kao galeb bijeli
 Na igalu zguriv se pod krila,
 Ne hajući jesu l' vali sjeli,
 Da l' još huji olujine sila.

Zdrava minu Marija
 Svud je mirna krajina;
 Poboja se mali Rade,
 Lijep jedinac Jele mlade.
 Skoči Rade preko puta,
 Strinina se hvata skuta:
 »Strino mila, strino slatka!
 Maja mi je u grad pošla,
 Maja nije natrag došla,
 Strah je, strino, tvojeg Ratka;
 Vidiš, vani noć je gusta,
 Rade samcat — kuća pusta;
 Noću idu vilenjaci
 I vještice, vukodlaci:
 Pusti strino, — ja se bojim —
 Da pod krovom spavam tvojim.«
 I zadrijema mali Rade,
 Lijep jedinac Jele mlade.

ops
 suspolite

pučina - nepregledna površina mora

igalo - žal, kamenita obala
 zguriti se - pogrbiti se, poviti leđa
 hajati - brinuti, obračati pažnju
 hujiti - snažno udarati, prolaziti u jakom nalijetanju
 olujina - vrlo jak vjetar popraćen grmljavinom i kišom
 Zdravo Marija - vrijeme za istoimenu molitvu koju navještava zvono sa zvonika
 minuti - proći, prestati
 krajina - krajolik, predio
 skut - donji dio ženske haljine ili suknje

vilenjaci - bića natprirodne moći
 vještice - bića koja imaju moć da drugim ljudima nanose zlo
 vukodlak - čovjek koji za puna mjeseca poprime izgled i čud vuka

LIKOVİ:

MLINARICA: ohola i sebična osoba koja sve životne vrijednosti gleda kroz novac zanemarujući osjećajnost, ljubav, skromnost.

MLINAR: vrijedan i pošten čovjek koji životnu sreću pronalazi u radu i obitelji, cijeni poštenje, skromnost i ljubav.

MLINAREV SIN: skroman, samozatajan, radišan, iskren, prepoznaje iskrenu i toplu Janjinu prirodu kao vrijednost.

JANJA: ispunjena ljubavlju prema ocu, skromna, iskrena.

TEMA I IDEJA

Narodna priča o kletvi kojom bijesna mlinarica svadbenu povorku pretvara u kamene stupove, govori o vječnoj temi ljubavi, iskrene i duboke koja ne poznaje pojam materijalnog bogatstva, već toplo i otvoreno srce.

*

pametar - pamćenje,
sjećanjeposestrima -
prijateljica izabrana
za sestruhalja - haljina
širokog kroja, vrlo
jednostavna bez
detalja
vazduh - zrak
raspelo - križ s
kipom Isusa Krista
gnjevan - koji je pun
gnjeva, srditosti,
jarosti
vehle - uvenule, one
koje su izgubile
snagu i svježinu
krst - križ
žurna - ona koja se
žuri, koja je u žurbizagaliti - prekriti,
djelomično sakriti
utruditi (nogu) -
umoriti, "ubiti" noguuštapati se - osloniti
se

Nakraj sela stoji lipa stara,
Starija od ljudskog pametara,
A pod starom hladovitom lipom
Drven krst sa Isusovim kipom.
Naprot kipu čudna žena sjela,
Crnoj smrti posestrima bijela,
Zmijska kosa niz rame joj pada,
Čelik-zubi stižu se od jada,
Krvav mjesec oči su joj plamne,
A sred noći vijori se tamne
Bijela halja — gole kosti krijuć,
Crni vazduh bijelim bičem bijuć.
U raspelo gnjevnim okom gleda,
Vehle usne s bijesom joj se pjene,
Rad bi naprijed, — ali krst joj ne da
Poć u selo, — ali eto žene,
Mlade Jele, gdjeno ide žurna
Da je ponoć ne zastigne burna.

»Stani, Jelo!« — bijela prosi, —
»U selo me odmah nosi,
Noć mi stazu zagalila,
Noga mi se utrudila!«
»Da te nosim, čudna seko?«
Kroz strah vrati mlada Jela,
Naše selo nij` daleko,
Na kapljice, pa se napi?,
Na mene se tad uštapi.«

Al' sve življe bijela prosi:
»U selo me, Jelo, nosi!«

*zmijska
kosa =
vazduh*

»Neću kumo«, Jela veli,
»Ma ni za svijet neću cijeli!«

»Nećeš? Znajder, ja sam ona
Grobarica svesiona
Koja ništi, hara, gazi
Što po mojoj niče stazi;
Kud mi noga stane,
Trenom život sane;
Carstva minu,
Sela ginu,
Dub se suši,
Svijet se ruši,
Svuda, svuda rastu grobi
Gdje se moja noga kobi.
Ako mariš živjet, Jelo,
Ponesi me sad u selo!«

»Strašna ženo, men' se mani!«
»Čuješ, Jelo, stani, stani!
Ja sam zator smrtne krvi,
Što god dirnem, sve se mrvi,
Vojska pada
Iznenada,
Ne od sablje, ne od strijele,
Neg' od mene — žene bijele.
Vodom plivam — burom srnem,
Zrakom letim — zemljom prhnem;
Usporedo
Sred postelje
Morim čedo,
Roditelje;
Morim popa i ratara,
Davim bokca, smaknem cara,
Ljudska kletva — Moja žetva,

znajder - znaj
grobarica svesiona -
krivac za propast
cijelog svijeta
harati - pustošiti,
razarati
sanuti - od sahnuti,
gasiti se, propadati
od bolesti
carstvo minu -
carstva propadnu,
nestanu
dub - hrast

kobiti se - dogoditi,
naći se

zator - propast,
uništenje

srnuti - navaliti,
naglo pojuriti
usporedo -
istodobno, u istom
pravcu

pop - svećenik
bogac - siromašak,
jadnik

ljudska kletva - riječi
izrečene kako bi na
nekoga bacile zlo
moja žetva - žrtve
bolesti

rasap - rasulo,
propadanje
žiće - življenje
kuga - zarazna bolest
koja se nekad javljala
kao pošast i bila
uzrok pomora
stanovništva

zdvojno - očajno

obradi - uzeti žrtve
bolesti
prkositi - protiviti se
čijoj volji
obrediti - od
obrediti, nešto
obaviti po redu,
jedno za drugim

tebe da mi jedu crvi
- ti da si mrtav

nuder - nuditi komu
što
pleća - gornji dio
leđa između vrata i
ruku

Moja radost — ljudska tuga,
Rasap svijeta — moje biće,
Smrt čovjeka — moje žiće,
Ja sam Jelo, kuma kuga.
Ili gini il' me nosi!«

»Vražji rode, ma i tko si,
Ni za carsku svijetlu sreću
U selo te ponijet neću!«
Zdvojno Jela vrati kugi.

— »Ti me nećeš, pa će drugi;
Ali čuj me, u svem selu
Štedjeti ću čeljad cijelu;
Žrtvu obrah si jedinu,
Glavu smrvih tvome sinu.
Nuder, Jelo, ne prkosi,
U selo me brže nosi!
Sve će kuće smrt obredit,
Ali tvoju hoću štedit.«

»Rade! Sinko!« majka vrisnu,
Zdvojno rukom srce stisnu.
»Rade! Sinko!« Tebe gubit,
Tebe gubit i ne ljubit,
Tebe da mi jedu crvi,
Slatka krvi moje krvi!
Tebe više da ne gledam!
Ne, ne, zlato! Ja te ne dam!«

»Nuder, hoš' li? Nemoj dugo!«
»Evo pleća!« 'Ajd'mo, kugo!«

*

Čujder, čuj!
Tam' i tuj
Šušti selom bijela sjena,
Uz ulicu, niz ulicu,
Svaku dirnu kolibicu,
Tek bje jedna pošteđena.
Sjena hukne
Srce pukne,
Sjena dahne
Život sahne;
Pa kad muklo
Ponoć tuklo,
Svuda teško uzdisanje,
Svuda strašno umiranje;
Što god mrakom počinulo,
Nije zorom osvanulo.

Zaman zoveš i grobara,
Zaman popa i zvonara;
Od kuge je cijelo
Izginulo selo.

Jela? — Nju mi goni strava
Gdje kod kuće Rade spava.
Kuća sama,
Svud je tama,
»Rade!«
Glasa ne imade.
»Sinko!« vikne sad na vrati',
Al' joj jeka »sinko!« vrati.
Čučne, plaho prislušiva
Da l' se dahom sin odziva.
Ništ' ne diše. Pali svijeću
Ne bi l' našla svoju sreću.

sjena - nejasni obrisi,
konture kakvog lika
ili tijela

sahnuti - propadati
od bolesti, gasiti se,
venuti

počinuti - odmoriti
se, spavati

zaman - uzalud,
badava

strava - veliki strah,
užas, groza

jeka - odbijanje
zvuka ili glasa u
prirodi, čuje se kao
ponavljanje

komora - soba za spavanje
munjom - brzo kao munja
hrliti - juriti, hitati

halja - haljina široka kroja

ranče - od rana, ono što izaziva duševnu bol

tepec - nestaško, fakinčić, zločko

bijedna - jadna, nesretna

cjelov - poljubac
tlačiti - pritiskivati

U komoru munjom hrlí.
Ali praznu postelj grlí.
»Rade! ču li? Dode maja,
Evo slatkog zagrljaja.
Sto cjelova,
Halja nova.
Rade, sinko, nevaljanče!
Što se skrivaš, moje ranče?«

Sve preleti, sve prekapa,
Sred dvorišta, kraj ognjišta,
Ali nigdje — nema ništa.
»Ha! Tu, gledaj, leži kapa!
Njeg'va kapa! — Ne budali!
Već te imam, tepče mali!
Ali čija usred puta
Ondje noga utisnuta?
To je njeg'va! Kamo? — Jao!
Od kuće je otišao!
Bože! — Ljudi! — Draga kugo!
Dajte dijete, nemam drugo!
Rade! Rade! mili Rade — «
Polumrtva na tle pade,
Na koljena,
Bijedna žena.
Po zemlji se plaćuć vlačí,
Sto cjelova žarkih tlači
Gdje su sinka stope male
Tuj u pijesku zaostale.

»Kleta kugo, kukavice!
Uzmi mene, varalice!
Sve ću, slatka kugo, dati,
Al' mi dijete — dijete vrati!«

Za ogradom stoji kuga,
Vjetar vije plašt joj bijeli,
U pol grožnje, u pol ruga
Strašna kuga majci veli:

»Šta me kuneš, ženo luda?
Kuću sam ti poštedila;
Zar je kuga kriva bila
Da van kuće sin vrluda?
Tam' kod strine ga zatekoh,
Pade on i pade strina;
Jelo, ti već nemaš sina!
Što ti rekoh, ne porekoh.«
Na to smjesta
Kuga nesta.

*

Iz starinskih tad grobova
Prokljajala čeljad nova,
Pomladi se malo selo,
Radi revno i veselo,
Na svih licih cvate sreća,
Ništ' se kuge već ne sjeća,
Samo gdje se bibavica
Na igalu grmeć pjeni,
Stoji kuća samotnica,
Pusta stijena na toj stijeni.
Sve naoko vrijeme shara,
Kuće vrijeme ne ogriza,
Al' ne vidiš tu ni s bliza
Ni pješaka ni ribara.

plašt - ogrtač
grožnja - prijetnja

ine - druge

vrludati - hodati bez cilja, tumarati

prokljajati - izbiti iz zemlje, niknuti
čeljad - ljudska bića
revno - marljivo,
predano
bibavica - jaki morski valovi
igalo - žal, kamenita obala
pusta - prazna,
nenaseljena,
poharana
sharati - opustošiti,
razoriti, opljačkati

ogrizati - oštetiti,
pohabati, nagristi

gromoglasje - vrlo
jak glas, kao grom

Samo kada mjesec zasja,
Zlato sipljuć na to stijenje,
Iz valova gromoglasja
Čudna pjesma čudno stenje:

»Tko ste, Božji ljudi,
Kazano vam budi:

poharano -
opljačkano,
opustošeno

Ne želi nevolju
Susjedovu polju;
Njeg'vo poharano,
Tvoje razrovano;
Brata tko zagrebe,
Zakopao sebe.

počinak - vječni
počinak, smrt

To vam Jela veli.
Ah, vjerujte Jeli,
Pa molite Boga
Za jedinca moga,
Da mi da počinka
Kraj mojega sinka!«

Tude pjeva slijepa Jela,
Kraj postelje prazne čuči,
Kapu ljubi pjevajući.
Tako priča svijet iz sela.
Dom joj jošte dobe ove
Kuginom se kućom zove.

KUGINA KUĆA

Vraćajući se kasno iz grada u svoje selo Jela susreće neobičnu priliku u bijeloj halji. To strašna kuga obilazi kraj tražeći zalogaje za svoju neutaživu glad, ali joj se na putu ispriječilo drvo križa s likom Spasitelja kraj čijeg lica ne može proći. Sablasna bijela avet spazi kako se približava žena te je zamoli da je ponese u selo. Iznenadena Jela to odlučno odbije, osobito kad saznaje da je to kuga, smrtonosna bolest. Međutim, kuga joj ponudi nagodbu: ako je ostavi, u selu će ubiti samo njezinog sina, ako je uzme, cijelo će selo poharati, a samo Jelinu kuću poštediti. Majčino srce zakuca jače i ona, spremna za život svojega sina žrtvovati cijeli svijet, nakazu unese u selo.

Kako se mrak već spustio, a majka se još nije vratila, mali Rade, Jelin jedinac, osjeti tjeskobu u praznoj kući pa pohita u selo, prema strininoj kući. Izbezumljena Jela tražila je te noći sina po kući, ali njegovi su tragovi vodili na ulicu. U toj strašnoj noći dok je kuga gospodarila životom i smrću, selom su odjekivali Jelini očajni krici:

“ Kleta kugo, kukavice!
Uzmi mene, varalice!
Sve ću, slatka kugo, dati,
Al' mi dijete - dijete vratiti!”

Prošlo je već mnogo godina, život se obnovio u selu. Na strašnu noć podsjećala je samo kuća na osami u kojoj se slijepa Jela još uvijek kajala za učinjeno, i ljubeći kapu umrlog sina, molila Boga da je što prije pozove k sebi gdje se nadala ponovo susresti sa sinom... Svakom prolazniku savjetovala je da nikad drugom ne poželi zlo jer će se ono i njemu dogoditi.

LIKOVNI

KUGA - personificirana (prikazana u liku žene) smrtonosna bolest koja se služi svim sredstvima nagovaranja i ucjenjivanja kako bi ostvarila svoj naum.

JELA - osoba koja od svega više voli sina i u dilemi žrtvovati ostale ili sina, izabire ostale, međutim sudbina je htjela da izgubi sve.

TEMA I IDEJA

Dogovor između Jele i kuge pretvorio se u pravu tragediju. Iskoristivši snagu majčinske ljubavi, kuga je u Jelinom liku stvorila pokajnika i patnika. Nikad si Jela nije oprostila što je dopustila pomor drugih da bi zaštitila svojeg sina. Postala je uvjerenja da je želja da se nesreća dogodi drugima uzrokovala njezinu nesreću. Stoga nam ova povjestica i šalje poruku da nikad ne pokušavamo na tuđoj nesreći graditi vlastitu sreću.

ANKA NERETVANKA

»Žalostan ti danak danas, oj ti more, more sinje;
Primakle se našem brijegu crne lađe arapkinje,
Primakle se ljute guse da nas satru - Bog ih satro!
Raznosi im, buro, jedra, skrši krmu, Božja vatro!
Spasi, Bože, Dalmaciju, čuvaj moga Radovana!«
Tako zbori, tako plače neretvanskog žena bana.
Uspela se mlada žena bijelom dvoru na krunište;
Tu joj oko niz vrleti na pučini nešto ište.
A što ište? Zašto plače? Zašto gleda niz pučinu?
Sa svom četom ban je poš'o proti vragu Arapinu.
Bjesni more, grme gore, prska pjena put nebesa,
Oblak tamni muklo zamni i tisuću sipa krijesa;
Bjesni more, grme gore, a gromorna sred mejdana
Tu arapske lađe lete, tamo šajke Neretvana.
Kao kreljut morskoj zmiji prorokov se barjak vije,
K'o galebu bijelo pero stijeg mu krstaš lijepo sije.
Ljut je mejdan, ljući bojak, plav se o plav ljuto rva,
A međ svimi na mejdanu banova je šajka prva;
Ljut je mejdan, ljući bojak, more grmi i grohoće.
Čika - cika, piska - piska, nu pobijedit - Bože! - tko će?

Anka gleda - srce kuca - oko sijevnu - željno vreba:
»Silni Bože!« kliče Anka »šalji pomoć, pomoć s neba!

bojak - od boj, oružani sukob dviju vojski
plav - od plovilo, opći izraz za sva plovila (brod, čamac, ...)
rvati - način borbe u kojoj se protivnici obuhvate rukama i nastoje jedan drugoga oboriti na tlo
grohotati - bučno, glasno se smijati
vrebati - prikriveno čekati priliku za napad na koga

sinje - boje pepela,
sivo, sivoplavo
arapkinja (lađa) -
koja pripada
Arapima, narodu iz
jugozapadne Azije i
poluotoka Arabije
gusa - gusar,
pomorac koji pljačka
druge brodove
satrti - uništiti,
razoriti
krma - zadnji dio
broda
neretvanski - koji
vlada u dolini
Neretve
ban - onaj koji vlada
u ime kralja, ima
neke vladarske
ovlasti
krunište - mjesto
gdje se spajaju
drvene grede koje
drže krov kuće
pučina - otvoreno
more, nepregledna
morska površina
iskati - tražiti
zamniti -
zamumljati,
zagrmjeti
krijes - velika vatra,
svjetlost
gromoran - gromak,
zvučan, glasan
mejdan - od megdan,
ugovoreni dvoboj,
boj
šajka - naoružani
brod na vesla
kreljut - malo kriilo
prorokov - onaj koji
ratuje u ime proroka
Muhameda, osnivača
islama
stijeg - zastava
krstaš - zastava sa
znakom križa na sebi

šajkaš - onaj koji plovi na šajki, naoružan član posade
pogan - nevjernik, pripadnik druge vjere
žal - obala mora
zaorija - poklik, bojni poklič
Alah - naziv za boga u islamu
banica - banova žena
obrvana - obuzeta strahom
vojnov - ono što pripada vojniku, kršćanskom graničaru
vran - crn
oviliti - poprimiti osobine vile

shvatiti - uhvatiti
sunovrace - baciti se u veliku dubinu s glavom prema dolje
sunuti - naglim trzajem tijela baciti se u ponor
ponor - jama, provalija vrlo velike dubine

Gle radosti! - Arap bježi. - Brže-bolje, oj šajkaši!
Tako valja! - Hvala Bogu! - Pobjediše momci naši.
Ali što to? - Šta će sada? - Sveti Bože! - Pogan stao.
Joj! Utonu krstaš barjak - s njime muž joj! Jao! Jao!«
Pao krstaš pogan dobi - a od vala sve do žala
Ori ljuta zaorija: »Pobijedismo! Alah! Alah!«
Već dopade pogan brijegu, već se uz krš u grad penje:
»Alah! Alah!« grmi gora. »Alah! Alah!« ječi stijenje.
A banica sirotica, jadom, strahom obrvana,
Leti u dvor, pa uhvati vojnova si konja vrana,
Uzjaha ga, potjera ga, teško tiše, tiho zbori:
» Oj konjiću, ovili se, odnesi me kršnoj gori!«
A konjić joj leti, leti i uz krši, niz vrleti,
Al' prokleta za njom četa uz krš, niz krš ljuta leti,
A konjić joj leti, leti kao vila bjegunica,
Plamen diše - leti više, - jedva mi se zemlje tica.
Ogrli ga lijepa Anka - već sumrtva gine, dršće,
Već se četa primaknula - shvatiti je Arap mrk će.
»Ej konjiću!« viknu Anka, »mrijeti valja! Već je dosta!
Bože!« vrisnu, sunovrace sunula u ponor s mosta!
Zastrlo se nebo tamom, zanjihao vrh se strmi,
A od krši sve do krši tužna jeka tužno grmi,
Orila se u dubini Ankina vrh kršna groba.
A to narod spominjao - spominjao dugo doba.

ANKA NERETVANKA

More koje je Hrvatima oduvijek značilo vrata u svijet, donosilo je na njihov prag mnoge opasnosti. Kako bi zaštitili svoja ognjišta, žene i djecu, mornari predvođeni svojim kapetanima, kneževima ili banovima, dočekivali su neprijateljske lađe na morskoj pučini i odmjeravali snage. Sve su to pažljivo pratile njihove životne družice (supruge) čija je sudbina ovisila o ishodu bitke.

Na vrhu bijelog dvora sa suzama u očima i sklopljenih ruku stoji Anka, žena neretvanskog bana Radovana. Napeto promatra uzavrelo valovlje na kojem se sukobljavaju šajke Neretvana, koje predvodi njezin muž, s crnim arapskim lađama. Raduje se svakom uspjehu svojih, strepi od nadiranja silnih Arapa. U trenutku kad je povjerovala da je Bog uslišio njezine molitve, sreća se okrenu, protjerani Arapi se vratiše, a oslabljeni Neretvani propadoše. Pojuri prestravljena Anka, zatraži konja i pohita visoko u goru. Već se u gradu čuje pobjedonosni poklič: "Alah! Alah!" Anka se, žurno stigavši na visoku stijenu iznad ponora, strmoglavi u njega.

LIKOVİ :

ANKA: simbol vjerne žene čija je sudbina usko povezana s muževljevom, vidjevši njegovu smrt, i sama izabire smrt; odlučna je, hrabra.

NERETVANI: hrabri borci koji svojim životima brane sigurnost svoje obitelji.

TEMA I IDEJA

Sukobi Neretvana s brzima arapskim lađama, koje su dolazile u osvajanja i pljačku, završavali su s promjenjivim ishodom. Pobjeda neretvanskih šajki sa stijegom krstašem značila je nastavak mirnog života za njihove obitelji, poraz je donosio ropstvo ili smrt. Ankino odlučno odabiranje smrti znači da kao robinja nemilom osvajaču ne vidi smisao svom životu.

SMRT PETRA SVAČIĆA

(1877.)

Tko vlačī stope gorskim mrakom
 Pod zlatnim šljemom mrki div
 Za hrast se hvata slabom šakom,
 Po licu mrtav, okom živ,
 Sve juri, juri, Bože moj,
 K'o da ga pakla goni roj!
 Visoko već se junak pope,
 Časimce klone, teško diše,
 I juri dalje — ne smije više.
 Putanjom kršnom trag mu piše
 Rumena, vrela srca kap,
 Niz tvrdi oklop što mu kane;
 Obujmila ga muka — stane!
 U čudan se je upro štap:
 Salomljen držak stijega cijela.
 Krpetina još na njem visi,
 Još zna se kocka rujna, bijela.
 To, zastavo nam sveta, ti si!
 Sad drhtne — krcne — ali ne sm'je
 Iz rana sikće hrla krv,
 Sad klonu, pada na kraj česme
 Smrtonosan ga zgrabi crv,
 Bjegunac leži, čam ga hvata,
 Al' oko bljesne, s tvrde hridi
 Pod svojom nogom divnu vidi
 Široku zemlju svih Hrvata:
 Visoko čislo zelen-gora,

vlačiti - teškom mukom vući noge zbog umora i iscrpljenosti
 šljem - kaciga, pokrivalo koje štiti glavu od povreda oružjem
 kao da ga pakla goni roj - opasna, razjarena gomila časimice - od časomice, povremeno, na trenutak
 putanja - staza, put koji se utabao prolaženjem
 vrela srca kap - kap junačke krvi
 oklop - metalna odjeća koja štiti od oružja neprijatelja
 obujmila ga muka - osjećaj slabosti, iscrpljenosti
 salomljen - slomljen
 stijeg - zastava
 kocka rujna bijela - crveno bijele kocke kakve vidimo i na današnjem hrvatskom grbu
 siktati - izlaziti u mlazu
 hrla - brza, hitra
 česma - izvor
 čam - nemoć, bezvoljnost
 hrid - kamena gromada, stijena, greben
 čislo - krunica

zmijski trag rijeke - vijugav oblik toka ili korita rijeke
 talas - val
 put stakla nebo - prozirnost neba
 humak - uzvisina, brežuljak
 podlo roblje - neslobodan narod koji potajno izdaje svoje vođe i predstavnike
 brenčati - isprekidano pjevanti visokim tonom
 mješt' - umjesto kose zmijske - pramenovi kose

bijes - gnjev, srdžba
 jelenjak - veliki kukac s kliješćima nalik jelenskom rogovlju
 gaj - šumica, šumarak
 soko - od sokol, ptica grabljivica
 svesti - usmjeriti pogled odozgo

škrinuti - od škripnuti, stvoriti
 kratkotrajnu škripu
 klis - kamen

opijelo - vjerski obred posvećen mrtvacu

Srebrolik rijeke zmijski trag,
 I zlatni talas sinjeg mora,
 Put stakla nebo, humak blag,
 I njiva svilu, polja zlato — —
 Junaku skoči srce nato,
 Iz duše dahnu: »Jao! Jao!
 Divota ova pusto groblje,
 Taj krasni narod podlo roblje!«
 I pokriv lice, proplakao:
 »Ah, propa zemlja!« pjesma brenča.
 »Mješt' zlatne krune trn je vjenča.«
 Bjegunac leži, kose zmijske
 Niz blijedo lice mu svija;
 Al' crne mu se oči krijese,
 Širokim svijetlom sipljuć bijese.
 Jelenjak leteć plah po kosi
 Junaka zgledav pita: »Tko si?«
 Šapućuć lišćem pita gaj:
 Tko ranjeni je junak taj?
 I s grane siva ptica — soko
 Na diva tužno sveo oko
 Oj, odakle si, sine, pao?
 Bjegunac drhtnu, škrinu: Jao!
 Na hladni klis mu glava pala,
 U šumski mrak se oko gubi,
 Na trepavici suza sjala,
 A usna krvav barjak ljubi!
 I k'o što sunce gasnuć pada,
 Života gine s oka nada.
 Tad dahnu: »Pao sam duboko,
 Ni duše da mi stisne oko,
 Opijela nema domovina
 Za vjenčanog si zadnjeg sina.«

Svjetlobom planu gora cijela,
 Zlatokosa je djeva bijela
 Pred nevoljnikom suzna stala
 I tako ga je upitala:
 »Planina plačem zamnila je,
 Oluja nosi uzdisaje!
 Hrvatica sam, znajder, vila,
 Tko ti si? Čim te mori sila?«
 »Tko jesam? Sjenka. Tko bjeh? Petar.
 Sudbine zlobne odnije vjetar
 Sa glave krunu, srca rani
 I umirućeg u gvozd zani,
 Ah, umrijet da mogu! Klonuv nice,
 Ledenom rukom pokriv lice.«
 »A tko ti krati?« pita vila.
 »Pa još te pitaš? Kleta sila.
 Vladarom, kraljem bjeh Hrvata,
 Kraj mora slovila mi vlast,
 Ja skočih iznijet put iz blata,
 Nek sreća mu procvate, čast.
 Sva zemlja kipi, burna smjesa,
 Na zlatnu krunu prsnu krv,
 U svakom srcu trista bijesa,
 Svud glođe razdor, paklen crv,
 Ne pitaju već bijesni za dom,
 Ne pitaju već što je čast,
 I svatko pregnu podlom nadom
 Da usvoji si krune vlast.
 Sloboda ludost, zakon bič,
 Mahnitac vlada, vlada krič,

svjetloba - jaka svjetlost

zamniti - od zanimati - izgubiti trenutno moć govora
 znajder - od znati, biti upućen u što
 sjenka - ono što je ostalo od osobe koja je izgubila dobre osobine, ugled i snagu
 gvozd - šuma
 zanjeteri - usmjeriti kretanje, navesti
 klonuti nice - izgubiti volju za životom, prepustiti se beznađu
 kratiti - braniti, uskraćivati
 kleta sila - zla, nečista sila, davao slovit - biti poznata, isticati se
 put - ljudska priroda, karakter
 blato - niskost, ljudsko dno
 čast - opće priznanje, počast, uvažavanje
 kipjeti - biti uzbuđen, uzrujan
 razdor - raspadanje, razdvajanje
 pregnuti podlom nadom - potajno ulagati napor, nastojati postići svoj cilj koji šteti drugom
 kruna vlasti - vladar, kralj
 mahnitac - ludak, pobješnjela osoba
 krič - vrisak
 iznenađenja, oštar zvuk koji je izraz straha

u bratskoj krvi se je
grezlo - krvoproliće,
rat, pokolj među
narodom
boljar -
zemljoposjednik,
pripadnik plemstva
žezlo - štap ili palica,
simbol kraljevske
vlasti
volja puka - odluka
naroda
munjom kositi drač -
brzo, odlučno uništa-
vati pobunjenike,
one koji su izazvali
razdor
krmar - vođa naroda
burni val - nemir,
nered
krepkost - snaga,
jačina
žaliti - zauzdavati,
obuzdavati
lomna plav - krhko,
lomljivo plovilo
hudoba - nepodop-
ština, zlo djelo
krišom sročiti -
krišom, potajice
dogovoriti akciju
protiv koga
bijes - objest,
bahatost, jarost
grimiz - ljubičasto-
crvena, purpurna
boja, kraljev ogrtač
kocke vrgnuti -
baciti kocke (za
ruho)
tron - vladarska
stolica, prijestolje
dići ovaj stijeg -
pozvati na ustanak

U bratskoj krvi se je grezlo,
I svaki boljar grabi žezlo.
Tad izbra mene volja puka,
Ja shvatih žezlo, trgoh mač,
A gvozdena mi munjom ruka
Po našoj zemlji kosi drač,
Nek jedna samo cvate trava:
Slobode ljubav, rada slava.
Krmara ruke burne vale,
Kad ocean se trese sav,
Krepkoćom muškom smjelo žvale,
U luku vođec lomnu plav;
A takav krmar bijah ja;
Već smirila se bura sva,
Nu čuj strahote! Gnjev, hudoba
Na bijedni dom se krišom srote,
I kleta zavist podlog roba
Slobodu, krunu zemlji ote.
S ramena bijes mi grimiz trže,
Po carskom ruhu kocke vrže,
I žezlo slomi, na tron pljuje,
Od svoje krune novac kuje.
Tad sveti digoh ovaj stijeg,
A izdajice traže bijeg!
Al' čuj! oj! grdne li sramote,
Do višnjeg Boga čuj grehote;
Boljari pjani s mržnje klete
U svoju zemlju zovu strance,
Slobodi svojoj da se svete,
Slobodi svojoj kuju lance,
A stranac dođe — roj Hrvata

slobodi svojoj kovati lanac - smanjivati, gušiti vlastitu slobodu
četimice se u boj jata - organizirane skupine ljudi odlaze u rat

Četimice se u boj jata,
Pomagat koga? Domovinu?
Ne! — izdati je tuđem sinu!
— Pod ovom gorom planu boj,
Uza me stala vjerna šaka,
Visoko digoh barjak svoj,
I briznu krv od sto junaka,
Zagušila nas bijesna množ.
Svi moji padnu — pade nada,
A hrvatski mi, ču li, nož
Svom kralju smrtnu ranu zada,
Čuj vesele im trublje glas,
Boljari to su svi Hrvati,
Š tuđincem boljar sad se brati,
Jujučuć u taj crni čas,
Gdje propala nam čast, sloboda,
Za mito koju Hrvat proda.
Čuj, pjanom trubljom ječi gora,
Od strave dršće gorski mir,
Na lešinah se slavi pir;
I strance vođe sve do mora,
Jujučuć gudi putem đavo,
A gavrani im grakću: »Zdravo!«
Zar mogu umrijet — u taj tren
Gdje kraljevine naše sjen
U vječni, gluhi klone grob,
Kad što bje Hrvat — sad je rob,
Šlobodnjak zadnji mogu l' — ah!«
Grčevito tad junak vrli
Ledenu hrid uza se grli
Da k zemlji spregne duše dah.
Al, tužna vila tad se spusti,
Vladaru zadnjem to će reć:
»Sudbine gledaj zrcalo,
Da, sila krvi mora teći,

vjerna šaka - manji
broj vjernih osoba,
vojnika
bijesna množ -
žestoka, snažna
masa, mnoštvo ili
gomila

boljar - zemljoposjed-
nik, plemić

jujukati - izvikivati
"ju" uzvik veselja,
oduševljenja
crni čas - zao, tužan
trenutak

lešina - mrtvo tijelo
guditi - od gudjeti,
svirati u gusle,
narodni instrument
gavran - ptica crne
boje čije se grakanje
u narodu povezuje s
navještajem zla

vrli - koji je vrijedan
poštovanja, ima
poželjne osobine
spregnuti - stegnuti

raskrojiti - razdijeliti,
uzeti dijelove
grobolika - smrtna
kob - sudbina, udes

mijena - promjena,
izmjena
biti sjena - izgubiti
prijajšnju vrijednost

proniknuti - nastati,
pojavit se

rugavet - poruga,
sramota
dogrnjeti -
nagovještaj snažnog
praska, tutnjave
štovati - cijeniti,
poštovati
pramaljeće - proljeće

umnuti - smiriti se,
umrijeti

prignuti se - saviti se
prema dolje

gromovit - koji
tutnji, koji je vrlo
glasan
zboriti - govoriti
zvijezda večernica -
zvijezda Danica
nazdravica -
zdravica, kraći govor
izgovoren nekom sa
dobrim željama

Hrvatu bit će zlo i zlo,
Raskrojit će ga sa svih strana,
Grobolika će vladat kob,
Sva zemlja bit će i tvoj grob.
Sva zemlja bit će jedna rana,
Zaboravit će i tvoj grob.
A širom polja krvna, sveta
Kotrljat će se kocke svijeta.
Sve proždre burnog časa mijena,
I kraljevstvo nam bit će sjena.
Al' doć će dan — svanut zora,
Tvoj podići ću barjak svet,
U zrak ovih zelen-gora
Proniknuti će novi svijet.
Taj puk, sad smrvljen i poražen,
Rugavet strancu, prezren, gažen,
Razmrvit će grobu vrata,
Dogrniti će svijetu: Čuj!
Gle, još nas ima, još Hrvata,
Slobodu našu, svijete, štuj!
Po zimi svanu pramaljeće,
Sloboda cvate — cvate cvijeće,
Sloboda sjat će domovini!
U miru, sinko, sad umini!«
Bjeguncu bljesnu crne oči,
I radostan se uvis skoči,
Zagrabit vode brz se prignu,
Pa kacigu si zlatnu uze,
Tri kapi srca, do tri suze,
U šljem svoj spusti pa ga dignu
Daleko grmeć po toj gori
Gromovit glas mu tako zbori:
»Oj zlatna zvijezdo večernice,
Na neba što se vineš svod,
Najzadnje evo nazdravice

Što kralj je pije za svoj rod!
Da Bog da poslije dugih ljeta
Slobodom cvala zemlja sveta!
Da Bog pobrza rođaj dana
Kad presuši se rodu rana,
Zaboravit nam noć tu dao
U koju bijedni narod pao;
I svač'je srce vjerno budi!
Poštenje satri podlo mito,
Hrvati nek su cijeli ljudi,
Po svijetu pleme plemenito!
A ti, oj zvijezdo večernice,
Kad rodu dan se opet vrati
Razvedri svoje alem-lice,
I Danicom će rod te zvati!
Oj hvala, hvala, bijela vilo,
Sad umrijeti je kralju milo!«
Cjelunuv vilu, junak pade,
Taj stijeg mu sveti pokrov bio,
Još zirnu — dušu zvijezdam' dade.
I vila plače — tijo — tijo.

Mi? Satri smo grobu vrata,
Da, još nas ima — još Hrvata.

Po smrti kralja Zvonimira nastao je u Hrvatskoj razdor zbog ispražnjenog prijestolja. Mađarski kralj Koloman, smatrajući da kao rođak kralja Zvonimira ima pravo na hrvatsku krunu, provali s vojskom u Hrvatsku i porazi u planini Gvozd novoizabranog hrvatskog kralja Petra, koji je u tom boju i poginuo. To je bilo 1097. g. Planina Gvozd prozvana je Petrovom gorom. Kolomana su Hrvati 1102. okrumili za svoga kralja i tako ušli u državnu zajednicu s Mađarima.

rođaj - porođaj,
dolazak na svijet,
nastanak

alem - dijamant,
briljant

šatrti - od satri,
uništiti

cjelnuti - poljubiti
stijeg - zastava
zirnuti - pogledati

tijo - tiho

SMRT PETRA SVAČIĆA

Tamnom šumskom stazom vuče se otužna prilika, iscrpljena, smrtno ranjena i bezvoljna. Sjena nekadašnje pojave. Porazen i posramljen traži mjesto gdje će napustiti ovaj svijet hrvatski kralj Petar Svačić. Od uspona na kraljevsko prijestolje do poraza i izгона vodila ga volja vlastitih sunarodnjaka, volja puka da mu On nosi žezlo i protivljenje nekih plemića koji su žezlo priželjkivali za sebe. Udruženi sa stranim vlastodržcem, kraljem Kolomanom, protivnici poraze njegovu malobrojniju vojsku, a stranu pomoć plate gubitkom vlastite slobode.

Kao da junaka više od krvareće rane boli spoznaja o podlosti onih koji su svoj narod i zemlju prodali u roblje kako bi nasitili vlastitu taštinu. Bol mu produbljava i ljepota pripode koja ga okružuje. Razočaranog i u smrtnoj boli obasja ga iznenadna svjetlost i obrati mu se žena u bijelom, vila Hrvatica. Čuvši njegovu otužnu priču o stanju u zemlji i nejedinstvu naroda, ona mu upućuje utješne riječi. Nakon krvavih stradanja i tuđinskih vlasti, procvjetat će napokon hrvatska sloboda i jedinstvo.

U posljednjim trenucima života nesretni kralj, zahvativši s izvora vodu u koju doda tri kapi krvi i tri suze, izreče zdravicu za sreću buduće Hrvatske.

LIKOVİ

KRALJ PETAR SVAČIĆ: nekada odlučan i hrabar vođa hrvatskog naroda koji se borio za njegovu slogu i samostalnost, sada prazna ljuštura iz koje protivnici "iščupaše srce", umire razočaran zbog nesloge i nejedinstva hrvatskog naroda.

HRVATSKI NAROD: razjedinjen i raslojen, plemstvo želi samo povlastice, svaki u sebi vidi lik kralja, a odabranog ne podržavaju, njihova nesloga ih slabi i stoga im tuđinac nameće svoju vlast.

TEMA I IDEJA

Smrt posljednjeg hrvatskog kralja posljedica je nesloge hrvatskog naroda. Kraljevom smrću umire i sloboda Hrvatske, njezin napredak i blagostanje. Nejedinstvo i razdor među narodom najopasniji je neprijatelj svakoj državi.

ŠLJIVARI

Kuga stigla kršćanski hatar,
 Pukla su paklu vrata,
 S istoka dig'o se antikrist Tatar,
 Zapada hrlo se hvata:
 Tisuće konja, tisuće šaka,
 Kugu i zator nosi nam svaka.
 Strijela, misliš, planu svisoka,
 Gori, stenje zemlja široka!
 Kuda navali,
 Prži i pali;
 Tlači i kvači,
 Ljuto harači.

Nit se štedi djetinja glava,
 Starce Tatarin kolje;
 Ne raste za njim zelena trava,
 Pusto je orano polje;
 Popove davi, crkve užiče,
 Konjic mu svetu vodu liže,
 A na posvećeni oltar Bož'i
 Pijani Tatar glavu položi.
 Moskva grdna pliva u krvi,
 Junačku Poljsku psoglavac smrvi,
 Ugarska rasu se cijela,
 Kralju slomi se žezlo,
 Sve je u krvi ogrezlo.

A kralj Bela
 Kao prosjak vrluda,
 Glad ga mori, grlo mu gori,
 Za njim se pakleni urlaj ori,

kuga - zlo, pošast,
 nesreća koja se širi
 hatar - kraj, predio
 pukla paklu vrata -
 pobjeglo je zlo
 antikrist - neprijatelj
 kršćana, bezbožnik,
 vrag
 Tatarí - u prošlosti
 vrlo opasan azijski
 narod koji je u
 svojim osvajanjima
 stigao i u našu
 zemlju
 hrlo - žurno, brzo,
 munjevito
 zator - propast,
 uništenje
 tlačiti - podvrgavati
 nasilju, ugnjetavati
 kvačiti - obuhvaćati,
 držati pod vlašću
 haračiti - pustošiti,
 pljačkati, otimati
 užičati - zapaliti,
 podpaliti

psoglavac - nakaza s
 pasjom glavom,
 naziv za Tatara
 žezlo - štap ili palica
 kao simbol
 kraljevske vlasti
 ogresti - ogreznuti -
 utonuti u čemu
 kralj Bela - ugarsko -
 hrvatski kralj iz 13.
 stoljeća
 vrludati - hodati bez
 cilja, tumarati
 moriti - mučiti
 urlaj - urlik, jauk,
 krik

Jadan se pita: »Kamo ću, kuda?
 Nema li puta,
 Nema li kuta
 Među narodi svimi,
 Da me bijednoga kralja primi?
 Krunu ću gubit,
 Još će me ubit.
 Istina, jao, jest dovijek.
 I kralj je samo čovjek.«
 Teški ga jadi stisli;
 Al' se brzo smisli,
 Kliknu: »Da, da! Hrvati;
 Ti će mi zaklon dati!
 Živi, žarki doduše,
 Al' opet dobre duše!«

Bela donio glavu
 Sretno na Dravu,
 Zađe dalje gdje vrh brda
 Stoji Kalnik, gradina tvrda,
 Kao što ljuti vepar stoji,
 Ništ' se ne boji
 Pa si misli: »Neka! Neka!
 Oštri moj zub te psino čeka.«

Hrvat Belu prima,
 Primio bi prosjaka.
 Sablje tu ima, strelica ima,
 Ima Hrvat junaka!
 »Ne boj se, Belo, tvrđi su zidi,
 Tvrđi mi smo ti ljudi.
 Ne boj se Belo, s mirom budi,
 Spremi si krunu, k počinku idi.
 Tu naša zemlja, tu naše pravo,
 Svetinje naše! — Nek dođe đavo!«

Četa skupi se onoga hipa,
 Hrlo rukave si suče,
 Kopa jame, nasipe sipa,
 Kolje zabija, kamenje vuče,
 Vari smolu, zidine krpa,
 Kamenom gradu vrata zatrpa;
 Pa kad je bilo oko jutra,
 Miš ti ne smije van ni unutra.
 Bilo k'o sred orlova gnijezda
 U koje ne mož' virnut neg' zvijezda.
 Sad nek Tatar po Kalniku lupa,
 Bit će mu šala, bogami, skupa.

Već antikrist pokrio polje,
 Ali izdaleka.
 Blizu ne smije! Što li čeka?
 Tatar vreba na konju dolje,
 Prema Kalniku žmiri,
 Gdje iza zida koplje viri.
 »Nije šala bludit po gorah,
 Bolje konjicu polje meko!«
 Al' ja bih rek'o:
 Kalnik je vragu vraški orah.

Danci gone dane;
 Jedan drugoga gleda,
 Jedan se k drugome ne da.
 Tad, jao, nestalo hrane,
 I sam Bela
 Osta bez jela.
 To su vam mršave večere bile.
 Šta ćete, žezlo nema te sile
 Da u litici vrelo otvori,
 Ili kamen da krušcem stvori.
 »Vrata otvori!« — »Sačuvaj, Bože!«

hip - trenutak, čas
 hrlo - hitro, žurno
 sukati - vrteći
 oblikovati (npr. sukati brk)
 variti smolu - kuhati biljni ljepljivi proizvod koji luče četinari, koristi se u gradnji

Kalnik - planina u sjeveroistočnoj Hrvatskoj
 antikrist - neprijatelj kršćanstva, bezbožnik, vrag
 vrebati - prikriveno čekati priliku za napad

bluditi - lutati, skitati, tumarati

vraški orah - vrlo snažno uporište, neosvojiva utvrda

danci gone dane - prolazi dan za danom, prolazi vrijeme

žezlo nema tu silu - kralj nema te moći, sposobnost
 litica - visoka strma stijena
 vrelo - izvor vode
 krušac - kruh

dobre duše - oni koji suosjećaju s patnjama drugih, milosrdni su

gradina - stari grad, zamak

Za nama Tatar uvuć se može.«
Zakopan tu si, moli i posti,
Pa ako imaš, glodi kosti.

Tad za mrkle jedne noći
Hrpa ljudi će pod grad doći,
Iz sela Visoka seljaci
Dobri, al' mudri prostaci;
Nose visoke grane žive,
A na granah debele šljive,
Dižuć grane
Viknuše: »Eto vam hrane!
Vidjesmo: Mana ne pada s neba,
Gladni su, znamo, jesti im treba.
To smo si rekli,
Pune smo grane šljiva sjekli,
Sve što imamo
Eto vam damo.
Slatko vam bilo! Sutra ć' mo opet
Noseć vam šljive amo se popet.«
Vesela četa tad šljive jela,
Najviše pako sam kralj Bela;
Pa su mu, vele, slađe bile
Neg'li na ražnju pečeno pile.

I svake noći
Seljaci će doći
Noseć grane žive,
Na njih debele šljive;
Bela se smij'o, šljive jeo,
Jeduć šljive Tatare smeo —
Kralju tatarskom koštice šalje,
Tada viknu poganin ljuti:
»Do vraga! Nisu čisti to puti,
Šta ćemo čekat? Idemo dalje!
S vragom neću imati posla,
Ti me Hrvati drže za osla!«

prostak - običan,
neobrazovan čovjek
iz puka
žive grane - one koje
daju plod

mana - čudotvorna
hrana koja je, prema
Bibliji, padala s neba
da bi nahranila
Židove u Sinajskoj
pustinji

VRJEDNA
DOST

smesti - zbuniti,
onesposobiti za brze
postupke
poganin - nevjernik,
zao neprijatelj

osel - magarac

Tatarin ode. Slobodno sada
Padoše vrata Kalnika grada,
Iz njega Bela veselo šeta,
S njime cijela junačka četa.
Kralj će pokorno tada reći:
»Oj vi ljudi iz sela Visoka,
Ljudine vi ste, momci od oka,
Hvala na hrani, hvala na sreći;
Vašim da nisam postao gostom,
Trapih se i sad nemilim postom.
Plemstvo nek svim je harnosti plaća.
Vi ste odsad kraljeva braća!«

»Hvala ti, kralju« vesela oka
Rekoše ljudi iz sela Visoka:
»Malo je bilo, šačica šljiva,
Al' ti je zato glava sad živa,
Nu ne zaboravi svojega brata,
Čednog šljivara, plemića Hrvata.«
Tako, reče slijepac mi stari,
Postaše prvi naši š l j i v a r i .

ZAKALNI

Tatari su provalili u Ugarsku 1241. g. Ugarsko-hrvatski kralj Bela IV pokušao je da ih zaustavi, ali ga je tatarski vojskovođa Batu-kan teško porazio. Kralj je morao bježati u Hrvatsku. Tatari su ga slijedili harajući nemilice po Mađarskoj i Hrvatskoj. Tom su prilikom i Zagreb opustošili. Za Belom IV, koji se sklonio u Trogiru, provalili su i u Dalmaciju, ali su se odatle brzo povukli čuvši da im je umro veliki kan Oglaj. O Tatarima su u našim krajevima nastale mnoge legende, a među njima i ova o kalničkim šljivarima.

momak od oka -
naočit i hrabar
momak

trapiti - mučiti se
harnost - dobro
djelo, dobročinstvo,
gostoprinstvo
Vi ste odsad kraljeva
braća - u znak
zahvalnosti kralj Bela
im dodjeljuje
plemičke titule ili
naslove

čedan - skroman,
nenametljiv

ŠLJIVARI

Kad s istoka dopre bat brzih tataskih konja i ugarski (današnja Mađarska) kralj Bela osjeti se nezaštićen pred tom okrutnom navalom. Vrludajući vlastitom zemljom, trpeći glad i nesigurnost, odluči se skloniti kod Hrvata, naroda s druge strane Drave. Uputi se prema planini Kalnik gdje je stajala čvrsta tvrđava.

Hrvati ga srdačno prime i prionu obrani grada koji su počele opsjedati tatarske horde. Kako je vrijeme prolazilo, u opkoljenom gradu sve se više osjećao nedostatak hrane. Glad je trpio i sam kralj Bela, ali su vrata grada ostala zatvorena jer je upravo glađu neprijatelj namjeravao slomiti otpor i osvojiti grad.

Seljaci iz okolnih sela predosjete stanje u gradu te jedne tamne noći dođu pod zidine noseći visoke grane pune zrelih šljiva. Vojnici su slasno jeli šljive pa i sam kralj Bela. Seljaci su donosili oplodene grane svake noći. Neprijatelju je dosadilo iščekivanje te je odustao od namjere osvajanja grada.

Sačuvavši živu glavu, ugarski kralj Bela nagradio je hrvatsku gostoljubivost i pomoć dodjelivši zaslužnima plemićki naslov.

LIKOVI

HRVATI: hrabri, nadaleko poznati po gostoljubivosti, izdržljivi i snalažljivi.

KRALJ BELA: u opasnosti malen i nezaštićen kao i svi obični ljudi, vjeruje Hrvatima i prepušta svoju sudbinu u njihove ruke, zahvalan.

TEMA I IDEJA

Povjerenje koje je kralj Bela ukazao Hrvatima spasilo mu je život, a lukavstvom hrvatskog puka nadmudren je opasan neprijatelj. Ova povjestica još jednom svjedoči o iznimnoj hrabrosti i domišljatosti Hrvata za što su dobivali priznanja, to jest plemićke naslove.

PROKLETA KLIJET

Što grmi burno kao grom
Na strmu klisu tom?
Zar bjesni savski vir
Kroz gluhi noćni mir?
Što sipa ono žarki trak
Kroz crni noćni mrak
Krvook k'o da pade zmaj
U ovaj mirni kraj?

S visoka gleda u noć brda
— Baš pol' noći je, ljudi, sad —
Od tvrda kama neman tvrda
Starina, mrki Susjedgrad.
Uzdrhtaše mu tvrdi zidi
K'o da ga trese s neba grom,
K'o da će pucati pod njim hridi.
U temelju se ziblje svom.
Usplamtješe mu žarke oči.
Okana gotških dugi red,
I u noć svjetlilo se toči
K'o ljuta zmaja krvav gled.
Al' nije grom to, nije trijes,
Već gospodski je šumni ples.
Bjesomučna ta glasna vreva
Hrvatovića velikaša
Tu igra kolo, pije, pjeva
Uz zvonki zveket punih čaša.
Tu bljesne oko, pada kocka,
Tu miri divno ružin cvijet,
Vragometan se mladi svijet
I pjesmom, šalom ljuto bocka.

klis - hrid, stijena
vir - nemirno mjesto
na vodi gdje se voda
okreće u struji

starina - materijalni
ostaci starog doba,
ono što je
naslijeđeno od starih
mrk - taman,
mračan, tmuran
hrid - strma stijena
koja strši, greben
okno - prozor, otvor
koji omogućava
pogled
gotški - u gotičkom
stilu koji je u
graditeljstvu
prepoznatljiv po
šiljastim lukovima
točiti se - prelijevati
se
trijes - jak, prodoran
zvuk, potres
bjesomučna - vrlo
žestoka, sumanuta,
mahnita
vreva - komešanje,
gužva, mnoštvo
velikaš - pripadnik
visokog plemstva
kocka pada - igra na
sreću, kockanje
miriti - mirisati
vragometan -
vragolast, sklon
šalama i dosjetkama

Uz žarko sunce sto svjetala
 Preljevala se sjajna svila,
 U ogledalu put kristala
 Odbijala se lica mila;
 Na divnih gospoj' crnu kosu
 Snjegolik biser zrnje prosu,
 Od radosti im lica gore
 I sijejavu im poput zore.
 Lagacko lete noškom dragom
 Šarovitim i mekim sagom.
 I ugiblju se, pa se smiješe,
 I tajno šapću, tajno griješe,
 I otimlju se, steru mrežu
 Gdje god se javi junak mlad,
 I bijelom rukom ljuto vežu,
 I bude okom srca jad.

Al' živa mladež živo skoči,
 Munjevita se kolom kreće,
 Sve tražeć milka, ištuć sreće,
 Na mejdan zovu muške oči.
 Pa mladež zvekće ostrugami
 Ispod oka se milo smijuć,
 Uz ženski pas se nježno vijuč
 Da koju vilu hitra smami.
 Svud vidiš radost, ljubav cvasti;
 Ne budite mi, gosti, plahi;
 Hrvatsko plemstvo danas časti
 Gospodar grada, Ferko Tah!
 Al' dolje šumi savski vir
 Kroz crnu noć, kroz noćni mir,
 I ozivlju se vali plahi:
 — Vaj! Ferko Tah! Ferko Tah!

sijejati - svjetlucati,
 svijetliti
 noška - malena i
 sitna noga
 sag - tepih
 ugibati se - gibati se
 uvijajući tijelo
 sterati mrežu -
 osvajati muškarce
 rukom ljuto vezati -
 čvrsto stisnuti rukom
 buditi okom srca jad
 - pogledom pobuđivati
 najdublje osjeća

milkenje - užitak,
 zadovoljstvo
 mejdan - od megdan,
 dvoboj
 ostruga - metalni
 dodatak na peti
 čizme kojim se
 podbada konj
 smamiti - od
 omamiti, uzbuditi

vaj - izraz jada i tuge

Baš čelo stola starac sjedi
 Kratkokos, blijed i tvrd i mrk,
 Uzvijajuć si dugi brk,
 Kroz rug se smiješeć društvo gledi;
 U zlatnu kupu vina toči,
 Zasijevnule mu male oči.
 Gospodar ljuti
 Družini mignu,
 Pa čašu dignu,
 I sve ušuti.
 — Oj gospodo, baš lijepa hvala,
 Što meni sreća danas dala
 Da toli dičan dođe zbor
 U Susjedgrad, u Tahov dvor.
 Što ima kraljevina naša
 Plemića, kneza, velikaša,
 Što nosi slavan grb i glas,
 Sve vidim tuj u ovaj čas.
 Sad čujte kuće gospodara,
 Nek navada se štuje stara:
 U naše slavlje!
 U naše zdravlje!
 Mi smo gospoda,
 Naša sloboda,
 Naša je volja,
 Naša su prava,
 Naša su polja,
 Naša je slava!
 Naš je i svijet —
 A kmet je smet:
 Neka se muči,
 Neka se uči,
 Bog da ga stvori,
 Neka nam radi,
 Neka nam gradi:

rug - podsmijeh,
 poruga
 kupa - čaša za vino

dičan - kojim se
 može dičiti, ponositi

tuj - ovdje

navada - navika
 štovati - poštovati,
 cijeniti

smet - smeće, otpad

krčiti - oslobađati od
šikare, makije
utrti drum -
izravnati, učiniti
tvrdim put ili cestu

sraziti - pobijediti u
sukobu
u jaram sprežati -
upregnuti da vuče
teret

hat - konj
mlat - bat, malj

gonit gospodski lov -
nahuškati pse

Tahius vivat! - Živio
Tahi!
Nostra sunt rura -
Naši su posjedi
Nostra sunt jura! -
Naša je vlast!

Zemlje nam ori,
Krči nam šume,
Utri nam drume;
Neka nas hrani
Kukavni crv,
Neka nas brani,
Nama daj krv!
Digne l' se opet
Prot našem pravu,
Valja mu popet
Na kolac glavu,
Valja ga srazit,
Nogama gazit,
U jaram sprežat,
Lancem ga vezat;
Vući ga hatom,
Tući ga mlatom,
Spalit mu krov,
Sabljom mu zvonit,
Za njime gonit,
Gospodski lov;
Nama čast,
Nama slast,
Nama svijet;
Kmet je smet,
Kmet je rob,
Kmetu je grob!
Nama je uživat!
U naše slavlje!
U naše zdravlje!
— Tahius vivat!
Nostra sunt rura,
Nostra sunt jura,
K'o grom se ozva plemstva bura
Kroz tihi noćni mir,

Al' muklo jeknu savski vir,
I ozvaše se vali plahi:
— Vaj, Ferko Tahi!

Uzjarila se četa bijesna
K'o jezero sred kotla tijesna
Kad pritisne ga gorska bura,
Silovito se uz brijeg gura,
I vri i ključa, grmi, kipi.
I uznevice slapom đipi,
Sve spravno skrhat, smlavit, lomit,
U pustom krilu sve zatomit.
Uzjarila se četa bijesna,
— Dvorana velja bje joj tijesna —
Jujuška, pjeva, pije dotle,
Dok žarkog pića silni namet
Ne smutio joj krv i pamet;
Tad lupi praznom čašom o tle
Grohotom vičuć: »Ove čaše
To, kmetovi, su glave vaše,«

»Silentium!« zagrmi vitez jedan
I kao trošan, grbav kolac
Ispravio se tad na stolac.
»Taj Susjedgrad je braćo, bijedan,
To nije, ljudi, pravi groš,
Taj Tahi nam je goso loš,
Ta jesmo li kod vicebana?
Je l' galilejska ovo Kana
Od vode gdje se vino tvori?
Govori, goso, de, govori,
Za svoje goste lijepo haješ
Jer bučvuriš im najpre daješ,

muklo - podmuklo,
prikrivajući namjeru

uzjariti se - od
razjariti se,
razbešnjati se,
razgrjeviti se
kotao - posuda s
dubokim dnom i
strmim stranama
ključati - vreti
uznevice - prema
nebu
đipiti - naglo skočiti
spravno - pripravan,
spreman
skrhati - razbiti,
slomiti, zdrobiti
smlaviti - potući,
poraziti
zatomiti - prigušiti,
potisnuti
velja - velika
namet - opterećenje,
utjecaj

Silentium! - Tišina!

groš - vrijednost
goso - gospodar,
netko i nešto
viceban - zamjenik
bana
galilejska Kana -
mjesto koje se
spominje u Bibliji po
Isusovom pretvaranju
vode u vino

hajati - mariti, brinuti
bučvuriš - od
bučkuriš, piće bez
okusa, vrlo loše vrste

A poslije, kad su pune volje,
Tek dođe na stol vino bolje.
Oj, što se mrčiš? Gledaj! Slušaj!
Da, svatko ovo vino kušaj,
Jedinac moje majke ako slaže,
Nek slobodno ga svatko maže.«
I srknu Tahi: »Ha, sramote!
Oj kaštelane, amo, skote!
Što najpre dade gorko vino,
A poslije bolje, poslije fino,
Govori, skote — čuj, govori!«

kaštelan - nadzornik
tvrđave ili zamka
skot - životinja,
podla osoba

Al' drščuč nato blijedi sluga:
»Da, to je kaplja posve druga,
Kraj grada kmet u gori
Vinograd ima tuj i kljijet
I dobro vino, veli svijet.
Od tog vina uzeh — prost'te! —
Vedara nešto, a za goste,
Jer naše nam je nešto ciklo,
Pa grlo nije tomu viklo.«

kaplja - vino

vedro - drvena
posuda za vodu s
uškama
ciklo - lošeg okusa

»Šta, bolje vino ima kmet
Neg' silni gospodar Susjedgrada?!
A za to zna već cijeli svijet?
Kmet bolje vino — trista jada!
Brž' sedlaj konja, leti, hodi!
I kmetu tomu sad me vodi«,
Zagrmi Tahi riječju plamnomo.
»Vi, gospodo, sad 'ajte sa mnom!«

plamna - vatrena,
strastvena

Sa vite kule tuče rog
I pade most — i sto zubalja
Iz gradskih vrata sad se valja
Ah, pomiluj nas dragi Bog!
Krvolik planu zublje plam,
Gustinom šumskom leti jato,
Na ruhu, kapi suho zlato;
Od strave dršće tvrdi kam,
Pod kopitom se zemlja trese
Kad vidje bijesno jato proć,
Zubalja žarkih strašne krijese
Strahotom gleda mrka noć.
Bjesomučna sve urla četa;
»Oj, 'ajd na kmeta, tuci kmeta«
Pred hajkom juri starac mrk,
Od ljutosti mu strši brk,
Strelovit pod njim konjic hrza,
K'o sotona ti starac brza.
Ta tko je? — Pitaj savski vir
Gdje uzdiše kroz noćni mir,
Čuj što ti vali šapću plahi:
Vaj, Ferko Tahi! Ferko Tahi!

Vatromet vrh ti često tako
Uzavri kao živi pak'o,
Od ljutosti se, reć bi, puši;
Iz smrtonosnih mu se ralja
Tekuća vatra niz brijeg valja
I hara, prži, davi, ruši,
Od rijeke rujne, svesione
Dok ljudski stanak ne utone.

Sad mahnu sluga iznenada:
»Oj gospodaru, tu smo sada!«
Sva bijesna četa trenom stala.

tuče rog - melodija
glazbala koja poziva
u vojne pohode ili
lov
pade most -
spuštanje pokretnog
mosta
zublja - baklja,
bukinja

strava - veliki strah,
užas
kam - kamen
krijes - vatra

bjesomučna - do
najveće mjere
žestoka, sumanuta
hajka - gonjenje s
namjerom da se tko
uništi
strelovit - vrlo brz
rzati - način glasanja
konja

ralje - čeljust
zajedno s otvorom
usta kod nekih
životinja
harati - pustošiti,
razarati
rujna - žučkasto-
crvena, ridasta
svesiona - svesilna,
silovita
stanak - dom, mjesto
življenja

klijet - kućica u kojoj
se čuva vino
drobna - sitna

Pod humkom staše kuća mala
A drvena uz kuću klijet,
Naoko drobna ruža cvala,
Suncokret diže glavu cvijet.
I vinova se loza vila,
Sve grozd do grozda, list do lista,
Na grozdu noćna rosa blista:
Milina sve to gledat bila.

tuj - tu, na tom
mjestu

Tko zna koliko znoj i muka
Tuj gradila i noć i dan,
Tko znade kako brižna ruka
Taj skromni, tihi sazda stan!

ded - čestica
poticanja
buzdovan - starinsko
hladno oružje, palica
zadebljala i otežala
na jednom kraju s
usađenim šiljcima
oma - odmah, isti čas

»Ha!« ruknu Tah, »tu nas eto,
Tu biva ovo kmetsko pseto
Što smije točit vino bolje;
Ded! baš sam danas dobre volje.«
I što je im' o sile, skupi,
Pa buzdovanom ljuto lupi
U prozor kući, prozor puca,
Na sto komada prsnu oma
Ko da ga satire sila groma.
»Je l', tako vam se kmetu kuca?«

silnik - vlastodržac,
onaj koji vlada silom

U grohot udri silnik ljut
Pa lupi jače drugi put
Al' uto na prag seljak skoči,
Nadnesav ruku si na oči
Zagrmio je četi: »Tko je?
Tko buni mirno stanje moje?
Tko usred blagog noćnog mira
K'o razbojnik mi u krov dira?«

»Ja, Ferko Tah, kume moj!
Gospodar, Bog je doš'o tvoj!
Gle, ja imadem puno gosti,
Al' kume, vina nemam dosti.
Ti imaš vina punu kljjet,
I dobra vina, veli svijet,
Pa dođosmo sad k tebi amo
Da tvoju kaplju okušamo,
Nu, raduj mi se, leti, skoči,
Otvori kljjet nam, vina toči!«

kaplja - vino

A seljak tužno četu gleda,
On zna što snuje silnik ljuti
I na što vražja laska sluti,
Posegnu za pas, ključe preda
Uzdahnuv: »Evo gospodaru,
Po tvojoj činim zapovijedi,
Al' zaklinjem te Bogom, štedi
Kućaricu mi malu, staru!«

snovati - kovati plan,
imati namjeru
vražja laska -
pretjerana pohvala,
sa zlom namjerom

»Što treba nama, ludo, ključ?
Na, kukavice, uzmi luč,
Pa gostom svojim ljepo svijeti!«
I posvijeti im seljak kljjeti.
Uz grohot vražji bijesnog jata
Sad razbi silnik kljjeti vrata
Pa viknu: »Bud'mo dobre volje,
Tu ima more kapi bolje,
Oj, grijeh bi bio, velik grijeh,
U kmetski da to teče mijeh!«
U jedan hip i jedan tren
Na žarki pade četa plijen,
I razbi bačve, vino teče,
Boljari piju, sablje zveče,
Zubalja žarkih plamti krijes,

kućarica - mala kuća,
koliba, kljjet
luč - baklja, zublja

mijeh - želudac,
organ za probavu
hrane

boljar - vlastelin,
zemljoposjednik

Nostra sunt jura! -
Naša je vlast!
Nostra sunt rura -
Naši su posjedi
smet - smeće, otpad

Tišinom noćnom urla bijes:

»Nostra sunt jura,
Nostra sunt rura,
Naš je svijet,
A kmet je smet!«

A tužan seljak? — Stoji blijed
I nijem k'o kamen. Šta će reći?
On vidi, kraj je sada sreći.
A pitaj srce, oka gled,
Oh, njegov srce jedu zmiije!
Da ima sile — i da ih smije — — !
Da ima snažnih još drugova,
Taj urlaj bude silniku opijelo,
U klijeti grob bi našlo jato cijelo.
Al' sam je, — sam,
Ništ' do dvije ruke;
I zato stoji kao kam
Pa gleda kako plod mu muke
Od bijesne sile trenom gine.
Niz lice mu se suza vine,

»Nu«, viknu Tahe, »što je kume?
Šta gledaš tako čudno u me?
Ta valjda već ti nije žao
Toliko da sam gosti zvao.
Ded budi i ti dobre volje
Uz slavne ove velikaše,
I ti sad pjevaj, prazni čaše,
Jer vino ti je, bogme, bolje
Neg' tvog silnog gospodara,
Da, da, baš fina kaplja stara!«

Al' seljak stoji, seljak šuti,
U duši mu se nešto muti,

urlaj - jauk, vapaj
opijelo - vjerski
obred posvećen
mrtvima

kam - kamen

Nešt' munu čelom, pesti stisnu,
I bijedi, dršće — al' ne pisnu,

»Moj kume«, reče Tahe tada,
»Tvog hoće mi se vinograda,
Gospodi mora bolje biti,
Gospodi valja slađe piti.
A ti si kmet, a ti si smet,
Sramota je da kaže svijet:
Gospodar pije mutnu mlaku,
A seljak kaplju staru, jaku,
Pa zato, dragi kume, znaj,
Vinograd ja si uzeh taj.«

Kmet digne trenom glavu gnjevnu.
K'o da ga bocnu jedan crv,
Ispod oka mu munja sijevnu,
Na licu skoči rujna krv.

»Vinograd taj je moj te moj,
U nj zakopah si krv i znoj,
Za nj skupih cijelu svoju moć
I čuvao ga dan i noć.
Da, pleo sam ga, čistio ga
I svakim danom molio Boga
Da ne unište moje nade,
Da djeci, ženi hljeba dade.«

»Zar tako!« viknu Tahe. »Oj!
Vinograd, kume, sad je moj!«

»Vinograd taj je moj te moj;
Djedova mojih cijeli broj
Tu nik'o, radio i cvao,
Tu pošten mirno u grob pao.

munuti - udariti
udarcem kratka
poteza

mutna mlaka - vino
loše kvalitete

gnjevna - žestoko
srdita, puna bijesa

hljeb - kruh

zipka - krevetić za
novorođenče koji se
može ljuljati,
kolijevka

blagoslov - sreća,
napredak, uspijeh

hajati - mariti,
obraćati pažnju

skot - životinja

breme - teret,
obveza, teškoća
rob - ljudsko biće
koje u potpunosti
ovisi o gospodaru
priječiti - sprečavati
koga u čemu

zbrati - sabrati,
skupiti
tralje - prnje, krpe

I meni, znajder, zipka stala
Gdje ona kuća stoji mala;
Tu zakopah si oca svog.
I Bog mi dade blagoslova,
I Bog mi dade pet sinova,
Pet zdravih, hvala Bogu, crvi,
Tek deset ljeta ima prvi,
I veselo si djecu brojim
I veselo se mučim, znojim.
Što tebe ide, to ti dajem,
Za drugo ništa i ne hajem.
Gosparu, oj milostiv budi,
Siromaštvo mi moje štedi,
Ta pamti, djela Bog nam sudi,
Štuj Boga, Božje zapovijedi!«

»Vinograd taj je, skote, moj!
Ma zakop'o u nj krv i znoj,
Ma rodio se na njem ti
I tvoji djedi, sinovi.
Na svijetu nemaš posla druga
Neg' da k'o podli radiš sluga.
I cijelo tvoje ropsko pleme
Tek dužnost ima nosit breme.
Ti nisi čovjek, ti si rob
Dok proguta te crni grob.
Vinograd, veliš da je tvoj,
i ljut se priječiš; e da znaš,
Pokazat ću ti sada baš
Da ništa nemaš, kume moj!
Da ne znojiš se, glavo luđa,
Ti zberi svoje bijedne tralje
I ženu, djecu sobom vodi,
Pa od zemlje mi smjesta hodi,
Daleko bježi, što mo'š dalje!

Šta gledaš? Sve si svoje gibaj
I ovoga časa, velim, šibaj!
Da, šibaj svijetom, nađi lud,
Gospodin Bog gdje sudi sud!«

I stade grohot velikaša,
I stade zveket punih čaša
Po tamnoj gori,
I smijeh se ori:
»Nostra sunt jura
Nostra sunt rura,
A kmet je smet,
Oj, naš je svijet!«
Al' kroz taj gluhi noćni mir
Duboko stenje savski vir
I ozivlju se vali plahi:
— Oj, Ferko Tah! Ferko Tah!

A seljak? Minula ga svijest,
K'o mahnit diže jaku pest,
K'o mahnit šakom čelo lupa,
K'o mahnit šakom kosu čupa,
Vukolik' teškim batom mahnu,
»Oj vrazi ljuti!« gnjevno dahnu.
Gospodar Tah! ne zna šale,
Iz pasa trgnu puške male,
Ispalio ih — ali smjesta
Ispred oka mu kmeta nesta.

»Gdje, gdje je skot? I kud se djede?
Sve u čudu se gosti glede.
»Zar vješticu on im'o majku?
Oj, tjerajmo sad za njim hajku!«

Gibaj! - Bježi!
šibaj - bježi, kidaj

grohot - glasan,
bučan smijeh

ozivati se - od
odazivati, odgovarati
šumom
plah - bojažljiv

mahnit - sulud,
bijesan

skot - životinja
Kud se djede? -
Kamo nestade?

hajka - gonjenje s
namjerom da se tko
uhvati

hrid - strma stijena
koja strši

vilenjak - biće natpri-
rodne moći, vještac
pako - od pak, riječ
koja naglašava
suprotnost prema
onom što je
prethodno rečeno
tiranstvo - nasilje,
okrutnost,
zlostavljanje

bogac - siromah,
jadnik

krvolok - koji lako
prolijeva krv i ubija
zlotvor - onaj koji
nekome čini zlo
zanijemiti - zašutjeti,
zamuknuti
kmet - neslobodan
seljak vezan uz
zemlju feudalnog
gospodara
zorolika - lijepa,
nova, svježa
seljaku plemstvo
ruku pada - u
seljakovim rukama
naći će se povlastice
plemstva
drač - samoniklo
bodljikavo raslinje
kin - od kinjenje,
gnjavljenje lošim
postupcima, mrcva-
renje, maltretiranje
ban - visoki
predstavnik vladara s
mnogim vladarskim
ovlastima

»Ne, stan'te, bijesni!« s hridi strme
K'o grom sa neba riječi grme,
»Sa ženom, djecom već sam tuj!
Vilenjak nisam — već sam čovjek;
Al zaman sva vam hajka dovijek
Ti pako, Tah, sad me čuj!
Tiranstva tvoga ljuta žetva
U svijetu budi — vječna kletva!
Da, po zlu poč'će tvoje sjeme,
Izginut će cijelo pleme
I tvrdi stan, tvoj ponos sad,
Vrh strme hridi Susjedgrad,
U pepeo će i prah pasti,
Po ruševinah će se pasti,
Seljaka bokca skromno stado,
Seljače pjevat tu će mlado:
»Nek čuje pjesmu svijet cio:
Krvolok, zlotvor Tah bio!
Otupit će ti Tahov mač,
Zanijemiti će kmeta plač
I kao sunce doć'će doba
Zorolika i svijetla, nova,
Gdje povrh ljutog Taha groba
Siročad kliknut hoće ova:
»Seljaku plemstvo ruku poda
Svi ravni jesmo — svud sloboda!«
Otupiti će Tahov mač;
Po Susjedgradu rast će drač,
I poslije kina, poslije muka,
Osvanuti će bolji dan,
Osvanuti će sin iz puka,
I bit će našoj zemlji ban.

Tu gledaj bijednu djecu, ženu
Sa njima jadan u svijet krenuh
Da bolju nađem svoju kob,
Da miran nađem kostim grob.
Al' ti mi živi, vijek si traj!
Uz jad i bol, uz kin i vaj,
Vinograd nek ti trus raskopa,
Bol nek te glode kao krt,
Bez svetotajstva i bez popa
Polako nek te mrvl smrt!«

Sve plemstvo nato mukom muknu.
K'o ranjen bik ti Tah ruknu.
Seljaka nesta u gustinu.
Već zadnja zublja dogorijeva,
A pjana četa jošte pjeva:
»Nostra sunt rura,
Nostra sunt jura,
A kmet je smet,
Da, naš je svijet!«
Al' užasno kroz noćni mir
Ozivao se savski vir,
Ozivali se vali plahi:
— Vaj, Ferko Tah!

*

I Ferko Tah bude star
Zapustio ga rod i car,
Zapustilo ga svijetom sve,
Al' ljuta bolest neće, ne!
Tu sjedi zguren zlobnik sada
Vrh samotnoga Susjedgrada;
K'o zmija ide bolest bliže,
U slabe kosti starca gmiže

kob - sudbina, udes,
sreća

kin - mrcvarenje,
gnjavljenje,
maltretiranje
vaj - izraz jada i tuge
trus - potres
krt - od krtica,
sisavac koji živi pod
zemljom i tamo kopa
kanale
svetotajstvo - sveta
tajna, misterij
mukom muknuti -
zašutjeti ne puštajući
glasa
ruknuti - navaliti,
nasrnuti
gustina - šiprag,
šikara
zublja - baklja,
buktinja
Nostra sunt rura, -
Naši su posjedi;
Nostra sunt jura! -
Naša je vlast!

zguren - povijenih
leđa, zgrbljen

gmižati - kretati se
vrlo polako

rovati - kopati rilon
kroz što
ložnica - spavaonica

srkati - piti usko
otvorenim usnama
uz popratni zvuk
žiče - život

kadšto - ponekad

prhati - lagano
letjeti, prolaziti
zdvojnost - očajanje,
izgubljen mir jer se
ne vidi izlaz

trus - potres

okno - prozor

Božji sud - sud koji
prosuduje na kraju
ljudskog života

tiranstvo - nasilje,
okrutnost,
zlostavljanje
huknuti - ispustiti
glas sličan čuku ili
sovi

I glođe ga i bode, stiska,
I ruje ljuta kao krt;
Sa ložnice on skočiv vriska:
— Nek dođe smrt, nek dođe smrt!

Al, neće ona, sve polako,
Sve po kap srče žića moć,
Sve davi ga i dan i noć,
Sve lijeno vlači ga u pak'o.
A danju, noću sve kroz mir
Strahovito mu pjeva vir,
I ozivlju se vali plahi:
— Vaj, Ferko Tah!

Bje gluha noć — sav svijet bje nijem,
Iz magle kadšto mjesec blisnu.
Na ložnicu se starac stisnu,
Uhvatio ga lagan drijem.
Trak mu se blijede mjesečine
Niz žuto lice čudno vine,
I zgurenim mu prha tijelom,
I titra mu se kosom bijelom.
Po licu mu se zdvojnost piše,
Duboko stenje, teško diše.
Tu — tresne trus i grmnu grom,
U temelju se ziba dom.
A Tah! skoči — k oknu leti,
Sad slomi staklo bijesan, lud,
»Ha, ljudi, ljudi! Božji sud!«
Sa brda nesta kmetske kljeteti,
U Savu trs i kljet se sruši.
»Oj pomoći! Pomoć mojoj duši!
Tiranstva moga ljuta žetva
U svijetu bila — vječna — kletva!«
Uzvratio se, huknu, pade,

I dade dušu... Komu dade?
Al' muklo stenju vali plahi:
— Vaj, Ferko Tah!

Po Susjedgradu raste drač.
Od Tahog osta samo grob,
Seljaka čeka bolja kob.
Da, poslije kina, poslije muka
Osvanuo mu bolji dan,
Osvanuo mu sin iz puka,
I bude našoj zemlji ban.
Oj, slobodo, oj, zvijezdo, sjaj,
Nad našom zemljom vječna traj!
U svač'je srce sijevni mila,
Tiranstva navijek gini sila.

Nasilja Franje Tahija bila su glavni povod poznatoj seljačkoj buni Matije Gupca 1573. g. Zločin o kojem priča Šenoa nije u osnovi izmišljen. Otimačina takve vrste učinio je Tah! bezbroj, pa je među ostalima i Iliji Gregoriću, jednom od vođa seljačke bune, oteo čitav njegov imetak: vinograde, konje, alat, stoku, sve u vrijednosti oko 200 dukata.

kob - sudbina
kin - maltretiranje,
mrcvarenje, gnjavaža
puk - narod, obični
ljudi

PROKLETA KLIJET

Dok je ispod strme stijene u svom koritu šumila Sava, s vrha stijene dopirala je buka veselog društva koje se okupilo u dvoru susjedgradskog veleposjednika Franje Tahija. Bezбриžne glavice uživaju u plesu, kockanju, zavodjenju lijepih gospođa i ispijanju sjajnih vinskih kupica. Na čelu stola sjedi sijeda Tahijeva pojava koja podiže čašu kako bi nazdravila veselim gostima. Izgovarajući zdravicu nabraja sva prava i povlastice vlastele, a ne zaboravi spomenuti kako je kmet, seljak koji radi na vlastelinskoj zemlji, obično smeće koje valja gaziti, lancima vezati, na njega huškati gospodske pse...

Nakon što zabava uzme maha, pobune se vinom omamljene glave. Prigovaraju domaćinu Tahiju kako im je najprije donosio loše vino, a onda dođe bolje. I sam je Tahijev zatečen. Traži objašnjenje od sluge koji je vino donosio. On mu prizna kako je uzeo nekoliko posuda vina od seljaka koji živi u okolici jer njihovo nije prijalo žednom grlu. Spoznaja kako kmet ima bolje vino od njegovog razljuti i inače po tiranstvu poznatog Tahija te odluči istog trena potražiti tog kmeta.

Iz Tahijevog dvora izjaše bijesna četa kako bi kaznila kmeta koji se usudio točiti bolje vino od svoga gospodara. Zatraživši od kmeta vino kako bi ga kušali, sabljama mu razbiju bačve, proliju vino, a Tahijev reče kako je vinograd odsad njegov. Gnjevan seljak, ne mogavši otprijeti gubitak najvrednijeg što je njegova obitelj posjedovala, nakon neuspješne zamolbe, suprotstavi se Tahiju i izgovori kletvu na njega i njegovo potomstvo u kojoj navještava propast Susjedgrada te gubitak veleposjedničke vlasti nad zemljom.

LIKOVİ

FRANJO TAHI I DRUŠTVO PLEMİĆA: prazninu života upotpunjavaju razuzdanim veseljima, kockanjem i oćjukanjem s tuđim ženama ili muževima, riječima hvale potiču darežljivost kućedomaćina ne propuštajući prilikom toga zaprijetiti pognutim leđima kmetova na čijoj je mucu sazdan njihov lagodan život, Tahijev ih nadmašuje u tome, on je nadaleko poznat po tiranstvu i bezosjećajnosti za kmetovski svijet.

TAHIJEV KMET: osoba koja u radu i podizanju obitelji vidi smisao života, a prilikom za to, koju mu je Bog podario, smatra blagoslovom, oduzimanje posjeda i izgon doživljava tragično, ali i kao ojačanje da bi otvoreno Tahiju rekao što o njemu misli i kakvu mu budućnost priželjkuje.

TEMA I IDEJA

U povijesti poznat lik tiranina Franje Tahija i ovdje se potvrđuje. Činjenica da njegov kmet pije bolje vino od njegovog, tjera ga u bijesno haraćenje i otimanje smatrajući to svojim pravom. Dokon (besposlen) život plemića, ispunjen srdžbom na kmetove, koji za njih rade, uzrok su njihovoj propasti i prokletstvu.

VINKO HRELJANOVIĆ
(1613.)

I

Čuj kako ljuta urla bura
Sa Vratnika, sa brda strma.
Bjesomučna se dragom gura
I starim Nehajgradom drma,
Sad cvili, sikće, zviždi, zuji,
Sad grmi, treska, ruče, bruji,
I ljude mete sve po Senju
Da kule dršču, vrata stenju.
Sad — sada, reć bi, bura minu,
A toplo sunce milo sjalo,
A sinje more glatko stalo — —
— Čuj! — Opet huknu na pučinu;
Uzbibali se mora vali,
Ponajprije bistri, modri, mali,
A poslije veći. More šušti,
Sve jače od brijeg voda pljušti,
I preko brijega pjena prska,
O morskoj kuli pak se smrska.
Gle sad, dok seže ljudsko oko,
Usprašila se iskra vodna,
Zlatolik leti prah visoko,
A grdni talas zijeva do dna:
Sve bijelo, mutno, sve se mota,
Sve kuha, ključa, vri. — Strahota!
Čuj, sinko, kako urla bura!
Gle! Sveti Bože! Grdna čuda!
Sav puk se senjski k luci gura.
Ta je l' moguće? Četa luda

bura - hladan vjetar
sa sjeveroistoka
Vratnik - ime planine
iznad Senja
bjesomučna -
žestoka, bijesna,
razjarena
draga - dugačka
dolina
Nehaj - grad-tvrđava,
utvrda nedaleko
grada Senja
siktati - oglašavati se
kao zmija
rukati - od rikati -
oglašavati se rikom
mouti - proći,
prestati
sinje - koje je boje
pepela, sivoplavo

zlatolik - boje zlata
talas - val

ključati - komešati
se, vrvjeti

uskočke - koje pripadaju uskocima, vojnicima koji su pobjegli ispod turske vlasti i pod okriljem Hasburške Monarhije nastavljaju borbu protiv njih
 šajka - brod na 2 do 4 vesla
 đavolska - koja je u vezi s đavlima, zlim i opakim bićima
 hajka - gonjenje s namjerom da se tko uništi
 zaglaviti - nastradati, propasti, izgubiti glavu
 Baška - gradić na otoku Krku
 morska zmija - opasnost morskih valova
 četa vraška - neprijateljska vojska
 vaj - uzvik jada i tuge
 Nu dete! - No, dajte požurite!
 mah - zamah, kretanja

hrliti - juriti, hitati
 vrli - onaj tko se odlikuje mnogim vrlinama, vrijedan je poštovanja
 mermer - vrsta kamena, mramor
 grko - gorko
 stajna - trajna, koja ga je potpuno obuzela

ćutjeti - osjećati

— Desetak uskočkih šajka
 Olujom siječe ljuto more,
 I bijesni talas veslom ore;
 To đavolska je, reć bi, hajka.

Zaglaviti će — Eno pjena
 Sve osula ih — nijesam žena,
 Al' ja sad ne bih — Bože, prosti!
 Oluji prod'o svoje kosti.
 Zaglaviti će tam' kod Baške.
 Na, već se prvi jarbol svija:
 Ta izjest će ih morska zmija!
 Gle kako leti, čete vraške!
 Vaj! Nestalo ih! — Sad se opet
 Na vidik znali vrazi popet
 Nu dete! Mah ste našli pravi!
 Pod gradom već su. Da ste zdravi!
 Junaci krasni, je l' te, sinko?
 Hreljanović ih vodi Vinko.

»Junaci, zdravo!« narod grmi.
 »Oj, zdravo!« urla Vratnik strmi.
 Al' mirno četa pod grad hrliti;
 Na prvoj barki vođa vrli
 K'o tvrdi stoji mermer-kamen;
 Tek iz oka mu liže plamen.
 Sva barka crna, čelo mrko,
 A Vinko sve se smije grko;
 Od neke stajne, teške muke
 Prekrstio je junak ruke
 I spustio je vrijednu glavu
 Pa malo sluša silnu slavu
 I malo tužni junak ćuti
 Da kosom igra vjetar ljuti.
 Sad stade barka. — Vinko skoči,
 I kroz suze mu sijevnu oči:

»Oj, majko, oče, vi junaci!
 Oj Senjani, sad amo gle'te,
 Na ove kosti slavne, svete!«
 I crni pokrov barci zbaci.

Sva krv im stinu, koža s' ježi:
 U barki, krvav, mrtav leži
 Hreljanović tuj vođa Niko.
 »Vaj, Niko, Niko! Naša diko!«
 U gorke suze briznu ljudi,
 »Vaj, orlova ti silna dušo,
 Koj' zlotvor smače tebe hudi?«

Al' Vinko sve ih mirno sluš'o,
 Za otim reče puku muklo,
 Od tuge, reć bi, srce puklo.
 — »Koj' zlotvor? Znete l' tko se krsti
 A zvjerski nokti su mu prsti
 Na grudi zlatan krst mu sjaje,
 A turski ortak, uhoda je?
 Koj' zlotvor? Tko nam slatko zbori.
 Pa zmijskim zubom tajno mori?
 Tko tamnice nam, lance gradi,
 Iz zdravog tijela dušu vadi?
 Koj' zlotvor? Znete l' onog Judu,
 Koj' služi varki, laži, bludu?
 Koj' zlatne dvore k zvijezdama penje,
 A u krvi mu narod stenje?
 Koj' radi da nam grad je grobljem.
 Mi živi ljudi da smo robljem?
 Koj' želi da vrh mora svega
 Gospara nema izim njega?

stinuti - zgusnuti se, stisnuti
 tuj - tu, na mjestu nadohvat pogledu
 dika - ponos, hvala
 briznuti - naglo zaplakati
 zlotvor - onaj koji nekom čini zlo
 smaknuti - ubiti, pogubiti, oduzeti život
 hud - ljutiti, zao
 za otim - zatim, potom

ortak - suradnik u zajedničkom poslu, kompanjon
 uhoda - osoba koja nekog tajno prati i skuplja podatke koje će prenijeti neprijatelju
 tamnica - prostorija u podzemnim ili prizemnim dijelovima zgrade gdje osuđenici izdržavaju kaznu
 juda - jedan od Kristovih učenika koji ga je izdao poljupcem
 blud - razvratan, grešan način života

gospar - onaj koji je iz vlastelinske obitelji, plemić

krilati lav - simbol
Mletačke Republike
podao - koji je
prikriveno nepošten,
podmukao

galija - mletački
naoružani brod
Arbanas - Albanac,
mletački plaćenik
dati vjeru - dati riječ,
obećati

prenuti se - trgnuti
se
munjimice - brzo
poput sijevanja

tiranstvo - nasilje,
okrutnost,
zlostavljanje
Babilon - stara
država u Aziji, simbol
bogatstva i okrutnosti
sotona - vrag, đavao,
zloduh
Sveta Trojica -
svetotrojstvo,
postojanje Boga u
trima božanskim
osobama: Otac, Sin i
Duh Sveti

To krilat lav je — ljuta zvijer,
I lavu podli rob Venjer! - - -
Bijaše dvanaest nas jedara
Trgovat pošlo odovuda,
I poslije dugog morem truda
Do otoka smo došli Hvara.
Venjer tu staj'o s galijami,
A u njih tisuć Arbanasa.
Pozdravio se lijepo s nami
I vjeru dao onog časa.
Otvorena bje dobra luka,
A nam pri poslu brza ruka.
Moj bratac Niko uđe prvi,
Al' tek bje uš'o — eto na nas
K'o tigar skoči ljut Arbanas
Izdahnuo mi brat u krvi,
Zaskočiše nas! — Izdajice!
Nu ja se prenuh munjimice,
Pa desno lijevo, vraga kiao,
Pa hrvao se, što sam znao,
I dig'o jedra — mrtvog brata
Iznesoh iz tog zvjerskog jata.
Na polasku se ljuta zmija
Grohotom Venijer nasmija.
Venecijo, oj, čuješ li me,
Tiranstva zlatni Babilone,
Nek smrtna zvona u glas zvone:
Hreljanović je moje ime!
Čuj, skupa ti je ova žrtva:
I kunem ti se desnom rukom,
I majčinom se kunem mukom,
I svojom sabljom, svojom slavom,
I svojom dušom, svojom glavom,
I sotonovom silom kletom,
I Trojicom se kunem Svetom:

Po moru lut'o bez obzira,
Po kraju nem'o nikad mira,
Ni kamen za tu trudnu glavu,
I pio otrov, jeo travu,
A sveta pričest ubila me,
A crna zemlja proždrla me;
Ko pašče laj'o, zemljom gmiz'o,
Osušio se, kamen griz'o.
I bio plijenom mukam kletim:
Svoga brata ako ne osvetim.
Venecijo, oj čuješ li me?
Čuj kako bratsko srce puca!
Na vrata nov ti gost sad kuca:
Hreljanović je moje ime.
Gorštaka tvrdih sin sam tvrdi
Što tvoja laž ih svijetom grdi.
Plemenit unuk tih boljara
Što stambulskoga strah su cara:
Gorštaka što slobodu ljube,
Za vjeru rusu glavu gube.
Gusari tvi nam barke pale,
Sa tvoje ruke krov nam pada.
S tiranstva tvog nam kuka mlada:
Ti mitiš naše đenerale
Te vješala junaku grade,
Od tvoje himbe koj ne pade.
I nema veće tebi slave
Neg' gledat trgom Svetog Marka
Na kolcu krvne naše glave
Što sotonska ih skinu varka.
Al' smamila i zlatom pak'o,
Venecijo, ti nećeš tako.
Oj Senjani, vi štit Hrvata.
Pogledite mi mrtvog brata,
Ta nije l' rod vaš, junak bio

gorštak - stanovnik
planinskih, brdskih
krajeva
grđiti - nagrdivati,
prikazivati u lošem
svjetlu
boljar - zemljo-
posjednik, plemić
stambulski - Stambol
i Stambol naziv za
Carigrad, glavni grad
Turskog Carstva
rusa - crvenkasta,
riđa, rumena
tvi - tvoji
kukati - plakati od
boli ili žalosti s
glasnim nabranjem
đeneral - od general,
najviši vojnički čin
himba - licemjerje,
pretvaranje
Trg svetog Marka -
središnji trg u
Veneciji na kojem se
nalazi istoimena
crkva
krvne - krvave

varka - krivo
tumačenje, lukavstvo
smamiti - privući na
prijevanu

Koj' za vas, djecu, krvcu lio.
Slobodu branec svako doba?
A eto — ubila ga zloba.«

jatati se - pristajati
uz ostale sudionike u
nekoj akciji

opijelo - vjerski
obred posvećen
umrlom

I burno senjski puk se jata:
»Na osvetu za tvoga brata!«
»Na osvetu!« sav narod grmi.
K'o strašno ori se opijelo:
»Na osvetu!« uz Vratnik strmi,
»Na osvetu!« niz more cijelo.

II

Galebak bijeli savi krila,
Za otocima bijedne dan;
Tihoma došla večer mila,
Sve more glatko kao dlan.
Nebolik talas zorom gori,
Još gdjegdje koj' se odziv ori,
Još katkad među maslinami
Sa mora po koj' dašak pimo;
I pljuska plima liticami,
Al' dođe noć, i sve bje mirno;
K'o kamen lađe lukom stale,
A nebom zlatne zvijezde sjale.
Sad planu — sjajni mjesec sinu,
Svud zlato drhtnu uz pučinu;
Nad otocima lebdi san,
A zlatno more kao dlan;
Naoko zlatnog mora šir
Počiva bajne noći mir.
Gle — što se ono strelimice
Pojavilo sad sred pučine,
Te brzajuć se naprijed vine?
K'o divske da su crne ptice,

bijednuti - izgubiti
svjetlost, ugasiti se

talas - val

dašak - lagano
strujanje zraka
litića - visoka strma
stijena

pučina - otvoreno
more, nepregledna
morska površina

vinuti se - naglo se
pokrenuti naprijed

U svake deset crnih kraka,
I crnu kreljut ima svaka,
I crn im kljun i crn im trup,
K'o gavranova silan skup.
Ta slušaj bolje — niti dah!
Tek crnih kraka složni mah.
Ta pitaj mjesec — gledaj — eno
Put Raba crni skup sad kreno.
Sad jasno vidiš — je li varka?
Što ono morem hitro leti,
Nij' nego četa senjskih barka,
Na zastavi im Đurađ sveti;
Da — vidi glave žute, mrke,
I sjajne toke — silne brke,
I crven-kape — to su oni,
Da, uskoci su — bijes ih goni!

kreljut - krila, jedra
broda

sveti Đurađ - sveti
Juraj

toke - metalni
ukrasni gumbi
uskoci - prebjezi iz
krajeva koje su
osvojili Turci, rade
kao plaćeni graničari,
vodili borbe s
Mlečanima na moru

Mornari idu — ništ' ne zbore
Onijemili su kao more;
Sagibaju se — jedva dišuć.
Po vodi zlatne kruge pišuć.

Već otoku su Pagu bliže,
I spuste crna jedra niže.
Na kraju sad ih — četa mala
Po kršnom žalu tiho šeta,
A drugovi im, tražeć sjenu,
Mandrini luci uz kraj krenu.

žal - kamena obala
mora
mandrina - od
mandra, mjesto gdje
se ljeti čuvaju i muzu
ovce

Nad krajem lebdi noć i san.
A more glatko dao dlan;
Po valu titra mjesečina,
Sa brijega milo lovor diše;
Jedincata se tjelesina
Čudnovato u luci njiše,

zlatan lav - simbol
Mletačke Republike
ljeskutati - od
ljeskati, svjetlucati se
pfav - plovilo, brod,
galija

admiral - najviši čin
u ratnoj mornarici

zublja - baklja,
buktinja
krijes - vatra

struna - elastična nit
koja se nategne na
glazbeni instrument
zator - propast,
uništenje
gusar - pomorac koji
pljačka druge
brodove

kuga - zlo, pošast,
nesreća koja se širi

duša četi - vođa,
predvođnik, uzor
dika - ponos

K'o grdan pauk mreže svoje
Kradomice rasple željan plijena,
I konopci tu brodu stoje
Ispreplećuć se usred sjena.
Na kljunu brodu zlatan lav
O noćnom svjetlu se ljeskuta;
Venjerova tu stoji plav
Povrativ se sa južnog puta.
Nad krajem lebdi tihan san,
Al' tuj na brodu admirala
Zasinulo je sto svjetala
K'o da je sin'o bijeli dan.

Daleko plamti zublje krijes
K'o rujna krvca sred pučine,
A mletačka se pjesma vine
Uz brzih nogu bučni ples.
Čuj kako zvoni ta gitara,
Ta bijes joj hvata, reč bi, strunu.
Venjer sad diže čašu punu
Na zator uskočkih gusara.

»Oj sveti Marko, slava tebi,
I slava sili zlatnog lava!
Što stoje Mleci, znao ne bi'
Da l' ikad ljepša bila slava,
Jer nikad bolja bila sreća!
Je l' ikad kuga došla veća
Na kraljicu nam lijepu mora?
Je l' ikad bila napast gora
Od senjskih ljutih razbojnika?
A razbojničkoj duša četi
Hreljanović bje Niko kleti.
Sad pade đavolska im dika;
Utukosmo ga kao psa,

I minu trepet, minu strah,
Ded punite si vinom čaše
Na zator sotonskih gusara;
Da, primorje je sada naše,
Venecija nek živi stara!«
I vino teklo kao voda,
I svirka urla kao bijes.
Na zator senjskog slavnog roda
Uz plameni se pilo krijes.
Strassoldovica mlada pjeva
Da struna puca na gitari.
K'o lavica joj oko sijeva.
»Si, morte, morte ai corsari!«

K'o san, k'o sablast u taj tren
Na brodu niknu divska sjen,
Pred Venjera pak se stavi.
Potavnio je gospi gled,
Venjera probi mraz i led;
I konac pjesmi — konac slavi.
K'o osvjetnik, k'o zmaj, k'o div
Hreljanović tu staj'o živ.
Na vjernom nožu stoji ruka,
A crven-kapu druga drži,
Na grudi grb — lik bijela vuka
Venjeru okom srce prži;
Naoko junak okom zirn'o,
Brodovođi će reći mirno:

»Oj vojvodo slavni, prosti,
I ja ti dođoh k svečanosti;
Ta lijepo si nas dočekao.
Da, poštenu si vjeru dao
I na vjeri mi — ubi brata —
Mog brata ubi kano psa;

minu trepet - prođe
napetost, strah

Si morte, morte ai
corsari! - Mrtvi su,
mrtvi svi gusari!
divska - divovska
potavniti
- potamniti, izgubiti
sjaj
gled - pogled

bijeli vuk - simbol
senjskih uskoka

naoko - od naokolo,
okolo, ukrug
brodovođa - kapetan
broda

poštena vjera - riječ,
obećanje

kralj vam dade
plemstva čast - kralj
dodijeli obitelji
plemički naslov,
titulu
svast - bratova žena

Al, znajder, brata bjesmo dva,
Junaka oba i Hrvata.
Venjeru slavni, poznaš li me?
Hreljanović je moje ime,
A kralj nam dade plemstva čast
U mome domu kuka svast;
Milokrvna je žena mlada,
I uz nju sinak — ocu nada;
Taj otac mu se Niko zvao.
Venjeru! Jesi li ga znao?
Oj, da ti kletu uho čuje
Udovicu gdje jadikuje,
Da jadtog sina čuo jesi
Gdje zove: ćaćko, ćaćko, gdje si?
I staru majku, oca sijeda
Uz mrtva sina da si gleda,
I brata; mene — jao! jao!
Prekršio si svoju vjeru,
Venjeru! Vjeru si nam dao,
I mrijet ćeš zato — mrijet — Venjeru!
Oj, ovamo vas, senjski gosti,
Na mletačkoj ste svečanosti!«

hrupiti - jurnuti,
banuti, upasti

Pa u dlan pljesnu, nogom lupi,
Odasvud senjska četa hrupi.
»Što ima muškog na tom brodu,
Nek glavu gubi pa u vodu;
A ženskih glava jato cijelo
Povedite u bližnje selo.
Što ima zlata, srebra tude,
Sve, braćo, neka vaše bude!
Ni trunak ištem od vas koj',
Al' taj — Venjer je moj!«

tude - tu, na tom
mjestu

*

Nad krajem lebdi noć i san,
A zlatno more kao dlan;
Daleko plamti zublje krijes,
Grozovit slavi Vinko ples.
Svud vapaj morem, jecaj, muka
I padajućih krič i jauk.
Tu plaća vjeru senjska ruka,
A brod — k'o divski stoji pauk.

III

Nad gradom Senjom, nebu bliže,
Krševito se brdo diže;
Puk Orlovim ga gnijezdom zove.
Sred rasklimane krši ove,
U tajnu duplju zublja gori.
Već uklanja se tmina zori,
A bura bjesni — brda stenju,
Na žal se bijeli vali penju.
U duplju sjedi čudna četa,
Hreljanović pred njima prvi;
Sred kola stoji knjiga sveta,
I stoji halja, na njoj krvi.
Tad ruke složi četa cijela,
Na svetu knjigu se je kćela
Ne griješit duše grešnim čime
I suditi u Božje ime.
Venjer smrtnik drščuć stoji,
Hreljanović mu reče: »Čuj,
Brodovođo, gle zbora tuj
Da pravedan ti sud sad kroji.
Glavarom jesi broda bio,
A kršćanska te posla vlast;
Gusarom jesi biti smio
I zgazio si krst i čast.

grozovit - strašan,
jezovit, užasan
vapaj - zazivanje,
preklinjanje, uzdah
padajućih - ubijeni
koji padaju u more
krič - krik, vrisak

krševito - kamenito

duplja - rupa u
stijeni, pećina, spilja
uklanja se tmina
zori - sviče dan

kolo - krug kojeg
tvore tijela vojnika
koji sjede uokolo
sveta knjiga - Biblija
halja - haljina
širokog kroja

gusar - pomorac koji
pljačka druge
brodove

dati vjeru - dati riječ,
obećanje
zgaziti vjeru -
prekršiti zadanu
riječ, iznevjeriti

snovati - kovati plan,
imati namjeru

kob - udes, usud

signorija - gospoda,
vlada
režati - bijesno,
ljutito govoriti,
prijetiti

uminu nojca - prođe
noć
bljednuti - od
izbljediti, ugasiti se

jenjati - oslabiti,
stišati se

sila - mnoštvo, veliki
broj
lavlji brod - mletački
brod

Ti poštenu nam dade vjeru
I zgazi vjeru, — Venijeru,
Ti varkom ubiv brata moga,
Uvrijedio si Krista Boga.
Ti zatvor snov' o Senju gradu,
Slobodi staroj kopat grob,
Uništit u nas bansku vladu,
A Hrvat da ti bude rob.
Po složnom ovog suda glasu
Zauvijek ti plaća — vješala su,
I tvom slavnom brodu kob:
U senjskoj luci bud' mu grob,
Nek znade svijetla Signorija
Da zalud reži vaša zmija,
Da glave dođe našem domu,
Hrvaćanin je svoj u svomu.
O zlatnom lancu što ga resi,
Junaci, neka se objesi!«
Zaruknu Mlečić kao zvijer.
I dahnu zadnji dah Venjer.

Uminu nojca, sinu dan,
I posljednja već bljednu zvijezda:
Je l' istina to, je li san?
Vrh Orlova gle kršna gnijezda
O zlatnom lancu tijelo visi.
Ta čije ono bljedno lice?
Je l' Turčina? Je l' ubojice?
Ha! Znam ga, znam! Venjeru, ti si!
Uminu nojca, sinu dan,
Silovita već bura jenja,
Svud more glatko kao dlan.
A podno slavnog grada Senja
Sakupila se sila puka,
Pa lavljem brodu jarbol ruši
I barjak trga, tijelo buši;
A grob mu bude senjska luka.

*

Davnine slavne čudne zgođe,
Neumrle nam priče slavlja
I danas bura, mili rode,
Vrh Orlovog ti gnijezda javlja.
I tebi, sinko, kao brdo
Bud' srce stalno, smjelo, tvrdo!
Slobodnjak budi, budi svoj:
Vjekovat mili dom će tvoj!

stalno - postojano,
nepromjenjivo
smjelo - odvažno,
hrabro

Uskoci su Mlečanima zadavali mnogo jada. Mlečani su se služili svakakvim sredstvima da unište te svoje neprijatelje. Kao i za svoju poznatu pripovijest Čuvaj se senjske ruke Šenoa je za povjesticu Vinko Hreljanović upotrijebio motiv iz uskočke povijesti. Ovaj događaj zabilježili su i naši i talijanski povjesničari, a Šenoa je odstupio od povijesne istine samo utoliko što je ublažio svršetak Venierov. Naš posvjescničar Ivan Kukuljević piše da su uskoci odsjekli Venieru glavu i držali je na stolu za vrijeme gozbe. Talijanski pisci tvrde da su mu i srce izvadili i pojeli, na to je vjerojatno jedna od onakvih izmišljotina kakve su o našem narodu rado pričali stranci smatrajući nas divljacima.

U gradu pod Vratnikom s nestrpljenjem se očekuje povratak naoružanih trgovačkih lađa koje predvodi Vinko Hreljanovć. Kao da se i priroda urotila protiv njih, sa strmog Vratnika huji bura, a i more je uzavrelo. Napokon u daljini Senjani ugledaju lađe koje brzo sijeku valove. To se s trgovanja po jadranskim otocima vraćaju senjski pomorci koje u tom poslu često ometaju mletačke galije. Napokon lađe pristaju u luci, a među okupljene Senjane izlazi Vinko s gorkim osmijehom na licu. Priopćuje im tužnu vijest. Ubijen je njegov brat Niko i to po nalogu izdajice, zlotvora, mletačkog podlog roba Venjera.

Trgovački posao doveo je senjske lađe do otoka Hvara u čijoj su luci bile usidrene i mnoge mletačke galije. Kako bi u miru trgovali, dogovoriše primirje. Međutim, Venjer odmah pogazi obećanje i naredi plaćenicima (Arbanasima, vojnicima Albanskog porijekla) da ubiju Senjanina Niku koji se prvi popeo na mletačku galiju. Vidjevši sve, Vinko se odmah mašio mača te njime nemilice sjekao Arbanase. Mrtvo tijelo brata vraća u rodni grad. U sebi se zakleo da će osvetiti brata Venjerovom smrću. Uz njega odlučno staje cijeli Senj, cijeli narod.

Prilika za osvetom pružila se Vinku kada su jedne noći uskočke lađe naišle na usidrenu galiju s koje se čuo zvuk gitare, mletačke pjesme i bat plesnih koraka. Okupljenom društvu, s čašom u ruci, zdravicu je držao brodovođa Venjer. U zdravici se prisjeća kako je ubio Niku Hreljanovića, senjskog uskoka, koji je zajedno s ostalim senjskim junacima ometao trgovanje i haraćenje mletačkih galija na Jadranu. Ushićeno društvo koje složno kliče: "Smrt, smrt svim gusarima!" iznenađuje pojava Vinka Hreljanovića među njima. Vinko je sa svojom četom zauzeo galiju, poubijao mušku posadu broda, žene poveo u obližnje selo, zlato i ostalo blago podijelio svojim vojnicima, a Venjera živog poveo u Senj da mu se sudi za iznevjerenu riječ i ubojstvo Nike.

Jutro je otkrilo iznad Orlovog gnijezda obješeno Venjerovo tijelo kojem Senjani presudiše.

VINKO HRELJANOVIĆ: hrabar i odvažan ratnik, čovjek koji drži do zadane riječi, ogorčen izdajom i prekršenim dogovorom što je uzrok smrti njegovog brata, spreman na osvetu.

VENJER: mletački sluga koji svoju slavu gradi na izdaji i podlim akcijama.

TEMA I IDEJA

Ova povjestica svjedoči o sudbini braće Hreljanovića, senjskih pomoraca i uskoka. Pogaženo obećanje Mlečana Niku odvodi u smrt, a Vinku zadaje zadaću osvetnika. Ističe se jedinstvo i neslomljivost senjskih uskoka, Mlečanima najveće opasnosti na Jadranskom moru.

Mjerim, mislim, mozgam, brojim
 Što da krpam, što da skrojim;
 Bum! zaori duga puška
 Nakraj ceste iz grmuška,
 To vam moga sivca žac,
 K bijesu luđi magarac!
 Šibaj i ja! Al' o bože!
 Ne iznesoh cijele kože.
 Šest me popa ljutih, šaka,
 Kao tvrdo gvožđe svaka.
 Jure sa mnom vrazi, jure,
 Doniješe me med' pandure,
 Zbogom, svijete bijeli,
 Igle, škar, 'ajd' na klin,
 Moja duša veli:
 Smiluj mi se, Božji sin!
 Staviše me polumrtva
 U zelenu travu;
 Tude ležah bijedna žrtva,
 Ni da maknem glavu,
 Ležah mirno,

Pa sam žmirno,
 Što ti bijesi rade;
 Lijepe vam parade!

Mrka četa tude sjedi,
 Sve crveni kao rak;
 Žarka vatra baš u srijedi
 U ponoćni liže zrak,
 Od dva hvata piju lule,
 Svi veliki kao kule,
 Ražanj im je čačkalice,
 Kao vrazi crna lica,
 A pod nosom hulje mrke

grmušak - manji
 grm, žbun
 žac - od žacnuti,
 trgnuti se na nagli
 poticaj

popasti - od
 spopasti, zgrabiti,
 šćepati

pandur - naziv za
 vojnika vojske Franje
 Trenka koja se
 isticala junaštvom i
 neustrašivošću što je
 o njima u narodu
 stvorilo suprotan
 dojam, smatrani su
 divljacima, opasnim
 ljudima...
 tude - tu, na tom
 mjestu

žmirnuti - ovdje
 obrnuto od
 običajenog značenja;
 pogledati, proviriti
 lijepa parada - očaj,
 strahota, ludnica

hvat - mjera za
 dužinu

hulja - nečastan
 čovjek, pokvarenjak

Kao koplje nose brke,
 Sjede — sjede — bulje oči.
 Gle! tu jedan divljak skoči:
 »Oj junaci, gdje su gajde?
 Juh! nek teče rujno vino,
 Svi u kolo, braćo, 'ajde!
 Na noge se, omladino!«
 Udri kolo — zemlja ječi.
 Zvuče gajde — toka zveči,
 Pandur pije, ijujuče,
 U kolo me bocka, vuče,
 »Skoči, more igloviću!« —
 Riknu jedna crven-kapa —

»Jer te drukče, fini 'tiću...«
 — Mene odmah pusti sapa —
 »... Spržih za pečenku
 Našem vođi Trenku!«

Igram kolo, pa se vijem,
 Skačem bolan, pušim, pijem,
 Al' su vrazi nagli
 Pa se mene smagli.

Tad zaviknu velik zijan:
 »Jarčevicu, laku noć!
 Sada možeš kući poć,
 Jer si, more, kruto pijan.«

Ja vam digoh odmah skut
 I pod brze noge put!
 Mnogoput nas bog pokar'o,
 Kuga jela, Turčin har'o;
 Ali Turčin, Lutor, Hus,
 Sve je prema tomu brus!

gajde - narodni
 duhački instrument s
 mješinom i tulcem u
 koji se puše
 rujno - crveno
 udri - od udariti,
 povedi, zapleši
 toke - metalna
 ukrasna puceta
 more - balkanski
 uzvik koji potiče na
 neku aktivnost
 iglović - krojač
 sapa - dah
 Franjo Trenk -
 hrvatski
 zemljoposjednik iz
 Slavonije, istaknuo
 se kao vojskovođa
 vijati se - vrtjeti se
 izvijajući tijelo
 bolan - onaj koji
 pati, trpi
 neugodnost, bol
 smaglititi se - od
 zamaglititi, zamutiti
 se, izgubiti
 prisebnost
 zijan - štetočina
 Jarčević - od jarac,
 sitan i neugledan
 muškarac

kruto - potpuno
 skut - donji krajevi
 odjeće
 pokarati - poslati
 opasnost, uništiti
 Lutor - Martin Luter,
 osnivač
 protestantske crkve
 Hus - Jan Hus, stajao
 na čelu pokreta
 usmjerenog protiv
 feudalaca i
 rimokatoličke crkve
 brus - ništa

paklovići - nepodnošljivi, zlobni
grabežljiv - sklon grabežu, pljački,
jagmi
crventići - crvene ptice

Ti Hrvati paklovići,
Grabežljivi crventići,

U Beč isti još će doć,
Neće minut dan i noć;
Al' štoviše — čujte bijedu:
Ti Hrvati djecu jedu!«
Nato cijeli Beč zajec'o:
»Avaj, djeco, mila djeco!
Jao, čuste l' našu bijedu?
Ti Hrvati djecu jedu!«

avaj - jao

II

Minu noćca, minu sanak.
Sunce sipa zlatni žar,
A na noge skoči danak,
Bijelog svijeta barjaktar.
Poput roja crnog mravlja
Svijet se zgrće i ustavlja,
Oknom, trijemom sav je mrav,
Dvorski trg je puncat sav.

barjaktar - zastavnik

zgrtati - zgrnuti,
sabrati se, skupiti se
mrav - vrlo mnogo ljudi

A visoko na doksatu,
Sva u srebru i u zlatu,
Sred ohola Sjedi kola
Zlatokosa, milja puna
Pramaljetna jošte kruna,
Svijetla, divna kraljica
Marija Terezija.

doksat - izbočeno mjesto na pročelju kuće s prozorima na tri strane
pramaljetna - proljetna
Marija Terezija - austrijska carica iz 18. stoljeća

sumorna - nevesela, tmurna
snuždena - potištena, neraspoložena

Sumorna je, snuždena je,
Dušmanin joj krunu grabi,
Grabi, carstvu lijepe kraje,

Njeni Nijemci već su slabi!
Tu zagrmi bubnja glas,
Čudno tutnji talambas.
Rog zaori, trublja jekne,
Pisti frula, zvonce zvekne:
Prva ide banda turska,
A za njome bistrim okom,
Smjelim čelom, snažnim krokom,
Četa stupa sad pandurska,
Čelo čete sjaj-čelenka:
»Vidiš« — viču — »Franju Trenka!«

Divan vođa, divni momci,
Čelik-duše, svjetolomci;
Pa kako ga nosi hatac,
Markov, misliš, jaše bratac,
U desnici sablja sije,
U ljevici stijeg se vije,
Stijeg hrvatski neokaljan,
Vrla četa, vođa valjan!
Smjelo kroče momci lijepi,
Zemlja dršće, ljudstvo strepi,
To su brate, to su oni,
Časnog krsta Mirmidoni!
Zavist laje: Vi divljaci!
Slava kliče: Vi junaci!

Da, varvari s kraja svijeta,
Svijetu mrski i odurni,
Ali brzi, ali žurni,
Kada vapi pravda sveta!

Nu gle čuda! Pandur svaki
U junačkoj drži šaki

talambas - mali starinski bubanj u obliku zdjele s razapetom kožom preko otvora
banda - orkestar limenih instrumenata
krok - korak
sjaj-čelenka - sjajna perjanica, ukras na vojničkoj kapi

čelik-duše - hrabri, neuništivi ratnici
svjetolomci - oni koji svojom snagom mijenjaju svijet
hatac - hitar konj

stijeg - zastava neokaljan - neosramoćen, koji nije izgubio dobar glas

strepiti - strahovati, pribojavati se
Mirmidoni - Ahilejevi vojnici pod Trojom, prema legendi nastali su od mrava

varvari - barbari, surovi, nekulturni ljudi

vapiti - upućivati vapaje, preklinjući moliti

lunta - vatreno
oružje (top ili puška)
što se pali na fitilj
profunat - vojnički
kruh

— Gdje mu duga stoji lunta —
Malo dijete od profunta!

Grmnju puška do nebesa
Da se cijeli Beč potresa,
Nagne pandur čaturicu,
Srčne vinca po kapljicu,
— Nijemci bleje, Nijemci glede —
Kako pandur dijete jede.

Nasmiješi se vođa Franjo,
Kraljici se lijepo klanj'o,
Stijeg hrvatski malo prigne,
U stremenu brz se digne.

I prozbori: »Oj carice!
Bog ti vedri milo lice,
Obrekosmo brzo doći,
Sad nas evo na pomoći!
Gladni jesmo, svijetla kruno,
Svijet blebeće na nas puno
Da ti Hrvat djecu jede;
Pusti zato bez uvrede
Kad baš djecu jesti treba,
Da ta djeca budu od hljeba!«

Nasmija se svijetla kruna,
Vedra, nove nade puna:
»Prosto vama, djeco, budi,
Pijte k tomu! Briga vas,
Što luđaci baju ludi,
Bolji jeste neg' vaš glas!

Sad mirujte, djeco draga,
Onda zbogom 'ajd na vraga!«

prignuti - saviti
prema dolje
stremen - papučica
koja visi sa svake
strane sedla u koju se
umetne noga
obreći - obećati

hljeb - kruh

bajati - plesti
neobične priče oko
nečeg

I zakliknu četa vrla
Iz sve duše, iz sveg grla:
»Živjela nam kraljica
Marija Terezija!«

Brzo glas im zaorio,
Svuda prati Trenka slava;
Ali tko je pri tom bio,
Ne boli već nikog glava.
Nijemci mole još i danas:
Osvrni se, bože, na nas,
Izbavi nas kuge, rata,
Zle godine i Hrvata!

Ali Hrvat svakog prima,
Svet je njemu svaki gost;
Svakom dijeli što god ima,
Nema mnogo, ima dost',
Dođe stranac, kuću ziđe,
I napita svoju bijedu,
Al' nijedan još ne vide,
Da Hrvati djecu jedu.

Barun Franjo Trenk (1711—1749), vlasnik velikih imanja u Slavoniji, sakupio je četu od 1200 vojnika, koje su prozvali pandurima, pa je s njima ratovao po različitim evropskim ratištima za vrijeme sedmogodišnjeg rata. Trenkova pandurska regimenta pročuła se zbog svog junaštva, ali su je optuživali i zbog nasilja. O Trenku i njegovim pandurima pričaju se mnoge anegdote, a jednu je od njih upotrijebio Šenoa za ovu svoju povjesticu da bi pokazao kako su evropski narodi imali pogrešne pojmove o Hrvatima.

vrla - vrijedna
poštovanja, puna
vrlina

napitati - stavljati
hranu u usta

regimenta -
pukovnija, puk
anegdota - kratka
priča iz društvenog
života

KAKVU HRVATI DJECU JEDU

Uzbudio se svijetli Beč jer se po njegovim ulicama priča o prijetećoj strahoti, o divljim i strašnim Trenkovim pandurima, snažnim Hrvatima koji, navodno, i djecu jedu. Sve potvrđuje bečki krojač koji se jednom putujući našao u šakama tih pandura. Dok je u polusvijesti ležao zarobljen u njihovom logoru, vidio je njihovu gozbu. Oko vatre okupili se snažni momci koji se sitnom krojačiću pričinise divovima. Kad utaziše glad i žeđ, povedoše kolo u koje pozvaše i bečkog krojača. Prestravljenom krojaču piće udari u glavu, a tome još pridonese i brza vrtnja u kolu, te ošamućen pade. Pićem omamljenog krojača potom puste, a on pobježe glavom bez obzira.

Glavu kraljice Marije Terezije ispuniše ljute brige. Neprijatelj ne poštuje granice njezine kraljevine, a vojska joj oslabila. Kraljici u Beč stiže pomoć, a među prvima, Trenkovi panduri pristigli iz ravne Slavonije. U okupljenom narodu čuje se šapat, a u očima bojazan i divljenje pri pogledu na visoke i snažne pandure koji u bojnim redovima prolaze ulicom. Svaki vojnik u ruci uz pušku drži i kruh, velik kao malo djeteta. Svi zinuše od čuda. Njihov vođa, barun Trenk, lijepo pozdravi kraljicu i objasni joj kako su njegovi vojnici pristigli iz daleka gladni i moraju se nasititi.

LIKОВИ:

TRENK I NJEGOVI PANDURI: hrabri i odvažni ratnici, visoki i snažni muškarci koji svojom pojavom ulijevaju strah, vesele su i vedre prirode.

BEČKI KROJAČ : sitan i neugledan čovjek koji u strahu ima velike oči.

TEMA I IDEJA

Na mnogim bojištima diljem Europe ratovali su Trenkovi vojnici. Njihova snaga i hrabrost nije se dojmila samo neprijatelja, pred njihovom snagom i odlučnošću strepili su i prijateljski susjedi. Smatrali su ih divljim, neobuzdanim, ali u opasnostima trebali su njihovu pomoć. Prolazeći Bečom u vojnoj povorci nosili su u ruci veliki kruh, veličine malog djeteta, da bi svijetu kazali da oni djecu od kruha jedu.

PROPAST VENECIJE

(Dne 12. svibnja 1797.)

opis
Venecije

Lagunom lebdi mir;
Lagunom dršće zlatna mjesečina;
Draguljem bliješti mora šir,
I tajnim šaptom pljuskala pličina;
O bijelih kulah svjetlilo se vije,
Kroz gotski trijem ti žarki mlađak sije,
Dragotan hladak povrh vala diše,
A jarbol broda lagano se njiše,
Časomice ti javlja mjedni bat
Sred tihe noći kasni sat.
Oblačak prhnu — minu mjesečina,
Lagunu tamnu prikrila tišina.
Još gdjegdje lukom svjećica tumara,
Još gdjegdje čuješ pjesmicu brodara,
II' mukli šumor mora izdaleka
K'o da ti bruji davne slave jeka;
A pjesma gine, šumor vala mre
I tiho, tamo opet sve.

Al' u noć strši veličajno,
Strahotno, silno čudovište tajno;
Tajinstveni div je, mermer-zagonetka,
Kamenita iz mora nikla spletki;

kušati - pokušati
holi - od ohol, onaj koji se prema okolini ponaša
podcjenjivački, umišljeno, bahato
Perzijanac - stanovnik Perzije, zemlje u Aziji koja se danas
zove Iran
barjak lava - venecijanska zastava
zlatna kapa - simbol vlasti meltačkog dužda (vladara)
ruknuti - navaliti, nahrupiti, nagrnuti

laguna - plitki dio
mora odjeljen od
pučine pješćanim
sprudom
mora šir - grad
Venecija, izgrađena
na naplavinama
pijeska (sprudima) u
sjevernom dijelu
Jadranskog mora
gotski trijem -
natkriven prostor sa
stupovima koji nose
šiljaste (gotičke)
lukove
mlađak - mladi
mjesec, 1. četvrt
mjedni bat -
otkucaj sata
tumarati - lutati, ići
bez određenog cilja
veličajno - koje se
odlikuje izuzetnom
ljepotom, veličinom
mermer-zagonetka -
čudnovate, gotovo
nevjerojatne
građevine od
mramora, vrste
kamena
spletki - više
pojedinačnih dijelova
koji čine cjelinu
nepojmljiv -
neobičan, jedinstven
grad na vodi
divotan - pun divote,
sklada
gorostas - onaj koji
svojim veličinom,
posebnošću i
ljepotom nadmašuje
druge gradove
slave hram -
znamenito mjesto
koje odražava snagu
i bogatstvo Mletačke
Republike

Sred vreve silne crnijih talasa
 Nepojmljiv svijetu, tisućljetan zglob,
 Tjelesina divotnog gorostasa
 I slave hram, slobode krvav grob.

V e n e c i j o m to grdno čudo zovu;
 Na svijetu nema jeke tomu slovu,
 Kamo god tisneš smjelu plav — zaludu!
 Na svijetu nema para tomu čudu:
 Ribara šaka ote vilin-dvore
 Bjesnoći morske, svjetoborne pjene,
 Ribara šaka sazda mermer-gore
 Vrh plitka pijeska nebotične stijene;
 Ribara šaka satire zid Bizanta,
 Na svetoj Sofi razviv Marka stijeg;
 Ribara šaka stjera kod Lepanta
 Alaha lađe sve u krvav bijeg;
 Što zalud kuš'o holi Perzijanac,
 Ribara šaka skova moru lanac!
 Pučinom svjetskom vlada barjak lava,
 Od krune više vrijedi zlatna kapa,
 Njoj klanjaju se sultan, car i papa.
 Al' noć je tiha, noć je tajna, nijema,
 Pod njenim velom zlatni lav sad drijema.
 Ne budi mi ga — jer kad silan rukne,
 Od užasa će morsko dno da pukne.
 Ne budi lava! — Oblak minu ...
 Što ono noćnim svjetlom sinu?

slobode krvav grob -
 Mletačka Republika
 osnažila se
 oduzimajući slobodu
 i prava drugim
 narodima.
 tisnuti - usmjeriti,
 lagano gurnuti
 zaludu - uzalud
 vilin - dvori - ljepotu
 venecijanskih palača
 pisac uspoređuje s
 izgledom palača iz
 bajki
 mermer gore -
 visoke kamene
 građevine
 nebotične - koje su
 visoke, dotiču nebo
 satrti - uništiti,
 slomiti
 zid Bizanta - Mlečani
 su osvojili Bizant koji
 je bio nasljednik
 Istočnog Rimskog
 Carstva
 sveta Sofa - kod
 muslimana prostrt
 čilim (tepih) s
 dušecima (jastucima)
 u prostoru za
 molitvu i bogoslužje
 (džamija)
 Markov stijeg - sv.
 Marko zaštitnik
 Venecije, a krilati lav
 simbol grada
 Lepant - luka u
 Grčkoj gdje je došlo
 do pomorske bitke
 između Turaka i
 zapadnih sila
 Alaha lađe -
 muslimanske (turske)
 lađe

Dužinom kopna povrh suhog pijeska
 Čudnovat niz se glatkih cijevi ljeska.
 Neumitno kod tvrđave Margere,
 Baterije se rede sankilota,
 Prot' mermergradu crna ždrijela pere,
 Krilašu lavu gvozdena strahota.
 Napoleon — da, mali Korzikanac
 Na rtu mača nosi svijeta kob,
 On mletačkom divu kuje lanac,
 Napoleon Veneciji kopa grob.

II

Pred duždev-dvorom stoji stražanin;
 Na silna prsa pao dugi brk,
 Gorostas čovjek, žarka oka, mrk.
 Ej, čije li si kršne majke sin?
 Ta mletački mu biljeg na klobuku,
 Ta mletačka mu puška sja u rukuh,
 Po haljini se Mlečić vojnik kaže.
 Ne, biljeg, puška, ruho, sve to laže.
 Ne rodili ga Mleci, dvori sreće,
 Već slavski krš, već ropstvo, bijeda, nužda,
 Dalmatin vojnik čuva Velje vijeće,
 Manina čuva, Mletkom svijetlog dužda,
 Ta takovu mu daše zapovijed,
 Gorostas čovjek, golubinja duša,
 Glavara svoga vazda vjerno sluša.
 U silni zvonik upro mrki gled,
 Pa onda dalje crnim okom krene
 Gdje povrh mora zlatni mjesec sijeva,
 Gdje valovje se igrajuć prelijeva.
 Šta l' ono traži nakraj bijele pjene?
 Daleko, dalje letila mu mis'o.
 Kamenit u snu javlja mu se kraj,

neumitno -
 neizbježno,
 neminovno
 baterije sankilota -
 vojne jedinice
 francuskih
 revolucionara
 Napoleon
 Korzikanac -
 francuski vladar iz
 porodice Bonaparte,
 vladao od 1804. do
 1815.
 rt mača - vrh mača
 kob - sudbina, usud

duždev dvor -
 građevina na
 Markovom trgu,
 središtu Venecije,
 gdje je stolovao
 mletački vladar,
 dužd
 kršna - krepka,
 snažna, naočita
 biljeg - obilježje,
 znak
 klobuk - šešir
 slavski krš -
 slavensko kamenito
 tlo

golubinja duša -
 dobroćudna,
 osjećajna osoba
 glavara - onaj koji
 predvodi narod

Kućarica gdje majku svoju sis' o,
 Sred maslinica kršan, skroman raj.
 Pred kućicom mu mlada žena sjedi,
 Plemenito joj oko morem bludi,
 K'o ovaj mramor obrazi joj blijedi,
 Čedance milo drijema joj na grudi'.
 Mladići drugi skaču podno griča,
 Vragoljasti se oko sestre zgrnu,
 A sestrice tuj čuva kozu crnu.
 Starinsku bajku maloj braći priča
 I pjesmu im je nato zapjevala;
 Ah, glas joj, reć bi, golubinji guk,
 Divotno dršće diljem morskog žala
 Hrvatice joj pjesme slatki zvuk.
 Taj zvuk mu zvoni s tisuće pjesama,
 Tim glasom pjeva on sred Božjega hrama —
 Čuj, odbi ponoć — mrk se junak prene,
 Uminuše spred oka mile sjene.
 Ne rodili ga Mleci, dvori sreće,
 Već slavski krš, već ropstvo, bijeda, nužda,
 I stisnuv pušku — čuva Velje vijeće,
 Manina čuva — Mletkom svjetlog dužda,
 Jer takovu mu daše zapovijed.
 Tek tajnom munjom zjenica mu sjala,
 Tek tajnom suzom smuti mu se gled,
 A tajna suza na kamen mu pala.
 Ta prenu li se u svijest jadni rob?
 Je li ' suza zvijezdom usred ropske tmine?
 Ta peče li mu srce ljuta kob
 Te sve se bol u vreloj suzi vine?
 Junače mrki, mani mi se jada,
 Gle kako svijeća duždeva se žari,
 Tu sjede silni tvoji gospodari.
 Oh, trista puti njim je gore sada!
 Usplamtjeti će tajni plamen srca,

bluditi - lutati, skitati
 grič - visoka
 nepristupačna
 stijena, vrlet

vragoljasti - skloni
 šalama i dosjetkama
 zgrnuti - okupiti
 tuj - tu, na tom
 mjestu

Božji hram - crkva
 uminuti - proći,
 nestati

gled - pogled

tmina - mrak,
 pomračina
 kob - sudbina, udes
 vinuti se - podići se
 uvis, poletjeti

Slobode dahom sin će tvoj da diše,
 Al' gospodari tvoji nikad više.
 Ti čuvaš svijetlog dužda — živa mrca.

III

Sred zlatne sobe dršće voštanica,
 Po slavnih slikah slabo svjetlo pline;
 Tu sjede ljudi zdvojna, blijeda lica,
 Života krv im kao žižak gine;
 Tek žarko oko užasno se vrti,
 K'o bolesniku u tren strašne smrti.
 Kadifa rujna niz rame im pada,
 A zlatnu kapu nosi od njih jedan,
 Nu k'o što svi i on je blijed i bijedan ...
 Venecije tuj slavne sjedi vlada.
 Senat i dužd — sve kipi od kamena,
 Republike tu zbori duša sva;
 Vladari danas! Sutra? Bog to zna!
 Vladari danas! Sutra možda sjena;
 Kadifa. Krpa. Zlatni rog? Rugavet.
 Republika? Tek smiješna, mrtva avet.

živi mrc - osoba vrlo
 lošeg izgleda

voštanica - svijeća od
 voska
 plinuti - zasvijetliti,
 obasjati
 zdvojna - očajna
 žižak - komadić žara,
 iskra
 ginuti - gasiti se,
 umirati
 kadifa - baršun
 bijedan - jadan,
 nesretan

senat - državno
 vijeće, visoko tijelo
 vlasti

rugavet - ruglo,
 sramota
 avet - sablast, utvara,
 simbol smrti

I reče dužd — ak' riječju izdisaj se zove:
 »Sred strašne noći skupih sad vas ove,
 Sve što za dobe bolje naše sreće
 Pri vijeću nikad nije bilo svijeće;
 Al' zakon stavni mijenja prijeka nužda.
 Senatori! Još jednom čujte dužda:
 Nad otadžbinom smrtni visi mač«
 — Vladara srva pri tom ljuti plač —
 »Još jesmo svoji, jošte roblje nismo,
 Napoleon vam šalje ovo pismo.
 Vi pitate što traži od nas Franak?
 Da li lađe naše? Savez? Vojsku?

stavni - stalni,
 uobičajeni
 nužda - potreba
 otadžbina - domovina
 srvati - od shrvati,
 onemoćati od boji,
 plača
 Franak - naziv za
 Francuze prema
 nekadašnjoj
 franačkoj državi

danak - porez

Danak? Drugač'je piše njeg've sablje rt:
 On od nas traži, čujte, našu smrt.
 Kraj nek je sada, veli, vašoj sili,
 Ne budite već što ste nekad bili,
 Rastrgnite mi barjak zlatnog lava,
 Ni dužd vam ne smje više biti glava.
 Sve pokrajine da mi odmah date,
 Sve zlato svoje, slike i fregate,
 Ne vladaj odsad boljarska već ruka,
 Nu žezlo nosi bijesna rulja puka;
 Potpišite da moje roblje svi ste,
 To piš'te — il' će topa planut plamen,
 I povrh kama neće ostat kamen.«
 To reče dužd — i ništ' ne reče više.
 Na stolicu se zlatnu zdvojan spusti,
 Jošt' slabi drhtaj vidiš mu na ustih.
 A vijeće? Sjedi, drhtnu, jedva diše.
 Al' sred mrtvacu plamen mladić skoči,
 Strelolike mu zaigrale oči:
 »Venecija da sama smrt si sudi?
 Venecija da sama smrt si piše?
 Da sama tisne nož u svoje grudi
 Na smrti kliknuv: — mene nema više?
 Mladića žaru prosti, svijetlo vijeće,
 Al' krv mi žeže grdna ta sramota,
 Gdje nitkov, silnik, vođa sankilota
 Na zlatni grb nam takvo blato meće.
 Ta gdje smo? Jesmo l' još u onom gradu
 Što rodi slavnog Dandola Henrika,
 Bizanta silnog koji satire vladu,
 Alviza jesmo l' sinci Močenika?
 Ne pamtimo li Lovre već Marčela,
 Ni Zadra tvrđog, niti Dardanela?
 Lepanto, Cipar, Jakin, Famagusta,
 To sve da san je samo, tlapnja pusta?

fregata - tip ratnog broda
 boljarska - plemićka, vlastelinska
 žezlo - štap ili palica kao simboli kraljevske vlasti
 rulja puka - neorganizirani narod
 kam - kamen

strelolike - brze i prodrone kao strijela

žežati - peći
 sankilot - francuski vojnik revolucionar pučkog porijekla

Dardanele, Lepanto, Cipar, Jakin, Famagusta - mjesta velikih bitaka u kojima su Mlečani iskazali ratničku hrabrost
 tlapnja - prazna nada, fantazija

Senatori! Oj diž'te oči gori!
 Što ovi zlatni pričaju vam dvori?
 Davninu našu, diku, silu, slavu!
 Zar nije strah vas da će zlatni svod
 Na plahu našu survati se glavu,
 Djedova slavnih satrt ropski plod?
 U lance da se skuje domovina!
 Ne — nikad, tisuć puti velim, ne!
 A naše ropstvo vlastita krivina!
 Zar nema nikog da za dom svoj mre?
 U tvrđoj luci galije nam stoje,
 I plemstva skupit će se četa smjela,
 Od topova se tvrđavice roje,
 Hrvata vojska još nas čuva cijela.
 Ja velim: Rat! Nek kućne Marka zvon:
 Il' Mleci mrtvi, il' Napoleon!«

»Zašuti, mladče!« — planu sjeda brada,
 »Bezobzirce ti strijele siplju usta,
 Oluji nalik kipi krv ti mlada,
 I zvijezda hvata ti se ruka pusta.
 Ti veliš, rat! I ja bih rek'o rat?
 Al' ponoć već nam javlja onaj sat,
 Uminuo je zlatne sreće dan;
 Strahotan, smrtan sprema nam se san,
 Venecija i meni je u grudi,
 I ja ti znadem kakvi bijesmo ljudi;
 I moj je morem nekoć sijevo mač!
 Junaci gdje su, reci, oni stari
 Sa kojih grad taj širom svijeta slovi,
 Vojskovođe i smioni mornari?
 Ah, naša krv se, mladče, izjalovi!
 Vaj, slutim, dome, puna ti je mjera,
 Sve nemaš nego vojsku — Falijera.
 Sve naše kopno otela nam buna,

dika - ponos
 plaha - bojažljiva
 satrti - uništiti,
 razoriti

galija - brod na vesla

rojiti - skupljati se u velikom broju,
 gomilati se
 Nek kućne Marka zvon - neka zvona sa Crkve sv. Marka pozovu na ustanak

mladac - mlad, neiskusn čovjek

uminuti - proći, nestati

smioni - hrabri, odvažni
 krv se... izjalovi - potomci slavnih Mlečana nemaju hrabrost i sposobnost svojih predaka, oni su plahi, nepoduzetni...
 vaj - jad, tuga
 slutiti - predosjećati, imati slutnju
 falijer - propalica

A vjerom krenu saveznik naš, car:
 Ništ' nije naše — nego ta laguna,
 Ti: »Rat!« još vičeš, mladče, u taj par.
 Hrvati? Jesu l', mladče, naša krv?
 Venecija je l' Dalmatincu dom?
 Dalmatin bio samo kukav crv,
 Tek sluga naš, tek rob na kršu svom.
 Tuđinac da ti spasi ovaj grad?
 Oj, mladče, mlad si, vele mlad.
 Krvnika četa da nam u grad srne?
 Da satre crkve, zlatne dvore nam?
 Da vitlajuć se usred magle crne
 Nad Svetim Markom liže krvav plam,
 Da žarko zrno Mletke nam rastreska.
 Otaca slavnih razbiv groblje milo?
 Da tuđe bude što je nekad bilo:
 Sred pusta mora pusta hrpa pijeska?
 Venecijo, oj divni dome moj,
 Vjekovita ti svome rodu čast,
 Nam valja mrijet, al' ti bar slavna stoj,
 Venecijo, ti ne sm'ješ, ne sm'ješ past!
 Spomenik budi, budi mermer-san,
 Čarobita bud' knjiga čovječanstvu.
 Da, možda poslije noći dođe dan,
 I nova zora tvomu veličanstvu.
 Senatori — ja velim: »Mir!«
 Al' kako bura brujilo u šir:
 »Ne, nikad, tisuć puta ne!
 Nek rad'je u prah padne sve,
 Pomagati će vojska sva Hrvata,
 Nek svaki od nas pušku, sablju hvata,
 Sam svijetli dužd nek plemstvo naše vodi
 Il' k smrti il' slobodi!«

laguna - plići dio mora odvojen od pučine pjesčanim sprudom

kukavan - jadan

smrti - nasrnuti, navaliti

mermer - san - bajkovit grad od kamena
 čarobita - čarobna, divna, magična
 veličanstvo - odlika onog što je veličanstveno, izaziva divljenje veličinom i prizorima koji se nude oku
 u šir - u širinu, na sve strane
 plemstvo - viši društveni stalež kojem je sam kralj dodijelio naslov i povlastice

IV

Čuj! Je l' oluja, je li grom?
 Od bure dršće dužddev dom,
 A s vana čuješ divlju viku,
 I čuješ psovke, čuješ riku,
 Silovit urlaj, mukli žamor,
 Nepojmiv šumor, bijesan štropot,
 I trus i prasak, lom i topot.
 Tad dužd će skočit blijed k'o mramor
 Otvorit prozor: krvna zora
 Vrh širokog dršće mora.
 Strahote! Svijeta silna vreva
 Po Markovom se trgu lijeva,
 I k'o kad pak'o iz dubine
 Silesiju si bijesnu rine,
 Odasvud grnu nove čete
 I viču, kunu, bjesne, lete:
 »Oj, dolje dužd i Velje vijeće,
 Krvnici kruti pučke sreće,
 Tirani dolje! Dolje varka!
 Apostoli vi Svetog Marka,
 Da, prokleta vam vaša zloba,
 Senat vam bio proklet vaš!
 Sad puć će vrata ropskog groba!
 Jer grad je naš! Oj, grad je naš!«
 Čij' grmi ovaj strašni zvuk?
 Venecije je ovo puk.
 Da, ropski ovaj plahi crv
 Vladara svojih traži krv.
 K'o kad zatutnje burne vode,
 »Sloboda!« grme momci bosu,
 A na čelu im stijeg slobode
 Hrvaćanin, gle, vojnik nosi,

urlaj - jauk, vrisak
 mukli žamor - prigušen šum mnogih glasova
 trus - potres
 silesija - vatrena stihija

velje - veliko

apostoli - propovjednici, poslanici

Hrvaćanin - Hrvat

vičan - naviknut

Hrvaćanin! Ta je l' moguće?
On samo bubnju, puški vičan,
Slobode tuđe vjesnik dićan!
Da! u njem ima krvi vruće,
Probudio se mrki sin,
Slobodu i on za se prosi,
Pred silnim svijetom zato nosi
Slobode stijeg Hrvaćanin!
Tad bijednu dužd, i silna suza
Niz gospodsko mu lice spuza.

Handwritten note: [da uđe u ruku]

bijednuti -
probljediti

»Sad, braćo, nema Mletkom nade,
Na bunu sva se vojska daje,
I građanstvo se buni sve:
Perditio tua, Israēl, ex te!«
I zgrabi pero, zgrabi pismo,
Potpisa zator zavičaju sam
Zavrisnuv: »Jao! Svoji nismo.«
Na tvrdi srušio se kam.
Daleko, mukli valovi se ore:
Venec'ji grobnu pjesmu pjeva more.

Perdito tua, Israēl,
ex te! - Propast tvoja,
Izraele, po tebi (tj.
sam si kriv svojoj
propasti)
zator - propast,
uništenje
kam - kamen

V

Venec'ja pade — kruna morske vlasti
Bez povratka u zabit minu gluhi;
Venec'ja pade — morala je pasti,
Na pijesku temelj stajao tek suhi;
Sva vlast joj bila šaka velikana,
Sva sila samo krvnik, trepet, strah,
Iz orijaškog divnog mermer-stana
Vjekovitoga ropstva dis'o dah,
Svu slavu gradila je tuđom krvi;
A vlastit puk joj — slavni, bijedni crvi
Vjekovit; jedan tek je temelj vladi:

zabit - zabačeno i
nepristupačno
mjesto

orijaški - divovski,
gorostasani

Na puka srcu kad si slavu gradi,
K'o sjajna školjka prazna, bez života,
Što bura baci na brijeg suhi mora,
Stajase tvoja čarobna ljepota,
I veličanstvo mrtvo zlatnih dvora,
Spomenik ljudske slave ti si vječit,
Vjekovite si pravde svjedok rječit,
Sred blistavila morskog zbiljski san.
Al' svanu zora, doš'o ti je dan.
Iz valovlja ti zvone divni glasi:
Venecijo, i opet slobodna si!
Ne krvna zvijezda povrh burne vode,
Ne puku tvome užas, trepet, strah;
Već zlatan trak u suncu si slobode,
Što roda silnog složni užga mah!«

(1876.)

užgati mah - zapaliti,
podignuti ustanak

PROPAST VENECIJE (Dne 12. svibnja 1797.)

Spustila se mirna svibanjska noć na brojne sprudove gdje su u tami drijemale mramorne vile i brojni zvonici venecijanskih crkava. Uspavani grad nije slutio kakav se nemir uvukao u duždevo srce, koji je iste noći okupio Veliko vijeće da se s njim posavjetuje o daljnjim koracima vlade. Davno su prošla vremena venecijanske slave i moći, vrijeme kad su njezine lađe vladale svim morima, a u venecijansku luku stizale nakrcane ratnim plijenom. Dužd, poglavar grada i cijele Mletačke Republike, sluti da je došao kraj venecijanskoj slavi. Sve osvojene pokrajine pobuniše se protiv njegove vlasti, na francuskom tlu se osnažio Napoleon, predvodnik pučkih revolucionara koji žele plemstvu uzeti vlast. Napoleon je duždu poslao otvoreno pismo u kojem mu predlaže da mirno preda Veneciju u njegove ruke ili će je žestoko razoriti. Dužd je očajan, nema vojničke snage za obranu. Od brojne vojske ostala mu samo vojska Hrvata u čiju se obranu ne može pouzdati jer je ona vojska roblja koja i sama priželjkuje slobodu. Sljedećeg jutra venecijanske ulice osvanu ispunjene ljudima. Na noge se podigao venecijanski puk kako bi srušio nemilu plemićku vlast i sudbinu grada preuzeo u svoje ruke. Na čelu povorke noseći zastavu slobode ponosno korača Hrvat.

LIKOVİ:

DUŽD: nekad moćniji od mnogih kraljeva i careva, sad bespomoćan i jadan.

STRAŽAR KOJI ČUVA DUŽDA: visok, snažan momak plemenitog srca koji u očima nosi sliku rodnog kraja, Dalmatinac koji poslušno vrši zapovijed i sanja o slobodi.

TEMA I IDEJA

Venecija, grad na pješčanim sprudovima, simbol je slave i uzleta Mletačke Republike. Taj čudesan grad na vodi nadživio je propast Republike i svijetlog dužda. Sa zapada se približavaju nove vojničke horde s predvodnikom Napoleonom. Narod se podigao na ustanak protiv omrznute plemićke vlasti. Grad je nijem svjedok svemu. Vrijeme donosi promjene, grad svjedoči o prošlim vremenima.

RAZGOVARAJMO O PROČITANOM DJELU

1. Vrijeme i mjesto radnje mijenja se iz povjestice u povjesticu, a u nekim povjesticama nisu ni određeni. Kao mjesto radnje spominju se zemljopisni pojmovi: Petrova gora, Kalnik, Susjedgrad, Senj, Neretva, Venecija, Beč... Ukoliko ne znaš u kojem se dijelu Hrvatske (ili nekoj drugoj zemlji) nalaze potraži ih na zemljopisnoj karti. Ako je mjesto radnje neke povjestice u tvom zavičaju, istraži više o tome (ima li neki spomenik koji svjedoči o tome, postoji li narodna priča ili legenda, nosi li ulica, škola i slično ime po nekoj u povjesticama spomenutoj osobi).

2. Kao što su teme povjestica različite, tako su različiti i izvori iz kojih ih je Šenoa preuzeo. Neke su nastale na temelju narodnih priča, možda legendi, a druge na osnovi povijesnih zapisa. Pokušaj ih razlučiti prema tome.

3. U mnogim se povjesticama spominju povijesne osobe, navedi njihova imena i ono po čemu su zaslužile da ih Šenoa spominje. Prema njihovim osobinama i postupcima zaključi jesu li pozitivni ili negativni likovi.

4. Osim pojedinačnih likova Šenoa spominje i čitave grupe, skupove osoba kao likove u djelu (vojnice, uskoke, Neretvane, pandure, kmetove, plemiće...). Koje njihove osobine ističe? Koji društveni stalež otvoreno kritizira? Koje mane mu otkriva?

5. Čitajući spomenuta djela povijesne tematike, kao čitatelj dobio si/dobila si sliku života hrvatskog naroda u prošlosti, koje je teškoće i slabosti imao? Koji su vanjski razlozi stalnih nemira na hrvatskom tlu, a koji unutarnji?

6. Kakvu su sliku o Hrvatima imali drugi narodi? Navedi za to pozitivne i negativne primjere.

7. U povjesticama se spominju različite vojne skupine koje su se u različitim dijelovima Hrvatske (ili van nje) borile protiv neprijatelja. Koji su načini njihove borbe, koje karakteristike imaju te vojne skupine?

8. Osim upoznavanja čitatelja s povijesnim činjenicama, Šenoa je u nekim povjesticama prikazao i uzroke životnih nesreća svojih likova. Na taj način poučava čitatelja o pravilnijem odnosu prema dugim osobama, životnim vrijednostima ili o ispravnom donošenju odluka. Što si poučno upamtio, a možeš koristiti u svojoj svakodnevnici?

9. U zadnjoj povjestici Šenoa prikazuje grad koji naziva, "hram slave" "kraljica mora" i "grob mnogih sloboda". Što ti atributi slikovito (metaforički) izrečeni govore o prostoru gdje je Venecija nastala, što je predstavljala, tko je pridonio njezinoj veličanstvenosti?

AUGUST ŠENOA

Rođen je u 1838. u Zagrebu, u obitelji češkog porijekla, ali je Hrvatsku smatrao jedinom domovinom. Nakon studija u Zagrebu, Beču i Pragu, radio je u Zagrebu kao gradski bilježnik, urednik časopisa, kazališni dramaturg, ravnatelj Hrvatskog zemaljskog kazališta te gradski senator. Uz mnogobrojna javna djelovanja dvadeset godina se intezivno bavio književnim radom i okušao u stvaranju gotovo svih književnih vrsta (pripovijedaka, romana, feljtona, putopisa, kritika, pjesama, a napisao je i jednu dramu, komediju Ljubica).

Smatra se najvećim hrvatskim piscem 19. stoljeća kako po broju djela koje je napisao, tako i po književnoj vrijednosti koju je pri tome ostvario. Začetnik je modernog romana, ali je njegovao i tradicionalne oblike, tisućljetno epsko pjevanje u stihu. Njegove povjestice kao epsko - lirske pjesme bile su vrlo zanimljivo, a nadasve poučno štivo kako u njegovo vrijeme tako i sve do danas. Sačuvale su od zaborava mnoga narodna vjerovanja, znanja, legende, povijesne podatke i osobe, a uz to pune su razmišljanja o životu, životnim vrijednostima, a nadasve o domoljublju.

August Šenoa je umro 1881. godine u Zagrebu.

Književni muzej i biblioteka
B. Š. ŠENOVA
ZAGREB, V. Bredovodna 13

SADRŽAJ

Uvod	5
O djelu	6
Postolar i vrag	9
Kameni svatovi	19
Kugina kuća	29
Anka Neretvanka	39
Smrt Petra Svačića	43
Šljivari	53
Prokleta klijet	61
Vinko Hreljanović	81
Kakvu Hrvati djecu jedu	97
Propast Venecije	107
Razgovarajmo o pročitanoj djelu	120
August Šenoa	122